

Uutta vauhtia yhdenvertaisuuteen Suomessa

Valtioneuvoston toimenpideohjelma rasismin torjumiseksi ja
yhdenvertaisuuden edistämiseksi

Uutta vauhtia yhdenvertaisuuteen Suomessa

Valtioneuvoston toimenpideohjelma
rasismin torjumiseksi ja yhdenvertaisuuden
edistämiseksi

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Valtioneuvosto

Valtioneuvoston kanslia

This publication is copyrighted. You may download, display and print it for Your own personal use.
Commercial use is prohibited.

ISBN pdf: 978-952-383-969-4

ISSN pdf: 2490-0966

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Valokuvat: Aya Brace

Helsinki 2024

Uutta vauhtia yhdenvertaisuuteen Suomessa

Valtioneuvoston toimenpideohjelma rasismin torjumiseksi ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi

Valtioneuvoston julkaisu 2024:40

Julkaisija Valtioneuvosto

Yhteisötekijä Valtioneuvoston kanslia

Kieli suomi

Sivumäärä 50

Tiivistelmä

Valtioneuvoston toimenpideohjelma rasismin torjumiseksi ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi perustuu tiedonantoon, jonka hallitus antoi eduskunnalle 31.8.2023.

Toimenpideohjelma sisältää toimenpiteitä yhteiskunnallisen ilmapiirin ja väestöryhmien välisten suhteiden parantamiseen, tietoisuuden lisäämisen haasteista ja ratkaisusta sekä erityisesti työelämässä ja koulutuksessa tapahtuvan rasismin ja syrjinnän torjumiseen. Resursseja kohdennetaan myös jo hyväksi havaittujen toimien vahvistamiseen ja laajentamiseen. Erityistä huomiota kiinnitetään julkishallinnon toimiin ja yhdenvertaisuuslain mukaisen edistämismääräyksen toteutumiseen. Valtionhallinnon lisäksi työhön tarvitaan mukaan paikallistason toimijat. Yhteistyötä tehdään toimenpideohjelman toimeenpanon aikana laajasti myös kansalaisyhteiskunnan kanssa.

Toimenpideohjelmaa toimeenpannaan valtioneuvoston kanslian johdolla yhdessä muiden ministeriöiden ja viranomaisten kanssa. Työtä seuraa valtioneuvoston poikkihallinnollinen hankeryhmä. Työn etenemistä ja toimenpiteiden vaikuttavuutta arvioidaan hallituksen puoliväliriihessä keväällä 2025, jolloin voidaan tarvittaessa ottaa käyttöön uusia toimia hallituskauden toiselle puoliskolle.

Asiasanat yhdenvertaisuus, rasismin ehkäisy, syrjimättömyys, vihapuhe

ISBN PDF 978-952-383-969-4

ISSN PDF 2490-0966

Asianumero VN/27386/2023

Hankenumero VNK031:00/2023

Julkaisun osoite <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-969-4>

Ny fart på arbetet för likabehandling i Finland

Statsrådets handlingsprogram för att bekämpa rasism och främja likabehandling

Statsrådets publikationer 2024:40

Utgivare Statsrådet

Utarbetad av Statsrådets kansli

Språk finska

Sidantal

50

Referat

Statsrådets handlingsprogram för att bekämpa rasism och främja likabehandling grundar sig på det meddelande om främjande av likabehandling, jämställdhet och icke-diskriminering som regeringen lämnade till riksdagen den 31 augusti 2023.

Handlingsprogrammet innehåller åtgärder för att förbättra samhällsklimatet och relationerna mellan olika befolkningsgrupper, för att öka medvetenheten om utmaningar och olika lösningar och för att bekämpa rasism och diskriminering särskilt i arbetslivet och utbildningen. Det reserveras också mera resurser för att främja och sprida de åtgärder som redan fungerar bra. Särskild vikt fästs vid åtgärderna inom den offentliga förvaltningen. Skyldigheten enligt diskrimineringslagen att främja likabehandling effektiviseras. Även lokala aktörer behöver delta i arbetet utöver statsförvaltningen. Under genomförandet av programmet samarbetar man på bred front också med det civila samhället.

Handlingsprogrammet genomförs under ledning av statsrådets kansli, i samarbete med övriga ministerier och myndigheter. En förvaltningsövergripande projektgrupp som tillsätts av statsrådet ska följa arbetet. Arbetets framsteg och åtgärdernas genomslag utvärderas vid regeringens halvtidsöversyn våren 2025, då man vid behov kan införa nya åtgärder för regeringsperiodens andra hälft.

Nyckelord jämlikhet, förebyggande av rasism, icke-diskriminering, hatpropaganda

ISBN PDF 978-952-383-969-4

ISSN PDF 2490-0966

Ärendenummer VN/27386/2023

Projektnummer VNK031:00/2023

URN-adress <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-969-4>

A New Boost for Equality in Finland

Government action plan to combat racism and promote equality

Publications of the Finnish Government 2024:40

Publisher	Finnish Government		
Group author	Prime Minister's Office		
Language	Finnish	Pages	50

Abstract

The government action plan for combating racism and promoting equality is based on the equality statement submitted by the Government to Parliament on 31 August 2023.

The action plan contains a variety of measures to improve the social climate and relations between population groups, raise awareness of challenges and solutions and combat racism and discrimination, especially in working life and education. Resources are also allocated to strengthening and expanding tried and tested practices. The plan focuses especially on the actions of the public administration and on ensuring that the requirement to promote equality under the Non-Discrimination Act is fulfilled. Along with central government, this work requires the involvement of local actors. Extensive cooperation with civil society will also play a key role throughout the plan's implementation.

The action plan will be implemented under the leadership of the Prime Minister's Office together with other ministries and authorities. A cross-sectoral project group appointed by the Government will monitor the work. The progress of the work and the impact of the measures will be assessed in 2025 during the Government's mid-term policy review, when new measures can be introduced for the second half of the government term if necessary.

Keywords equality, prevention of racism, non-discrimination, hate speech

ISBN PDF	978-952-383-969-4	ISSN PDF	2490-0966
Reference number	VN/27386/2023	Project number	VNK031:00/2023

URN address <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-969-4>

Sisältö

Esipuhe	8
1 Tiivistelmä	10
1.1 Tilannekuva ja toimintaympäristö	11
1.2 Toimenpideohjelman tavoitteet ja linjaukset.....	12
1.3 Toimenpideohjelman toimenpidekokonaisuudet	12
1.3.1 Yhteiskunnallinen ilmapiiri ja keskustelu, tietoisuuden kasvattaminen, hyvät väestösuhteet	13
1.3.2 Kasvatus ja koulutusjärjestelmä sekä kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikka	13
1.3.3 Työelämän yhdenvertaisuus ja syrjimättömyys.....	13
1.3.4 Rassistisen häirinnän ja väkivallan torjunta.....	13
1.3.5 Valtioneuvoston ja hallinnon omat toimet	14
1.4 Toimenpideohjelman toimeenpano ja seuranta	14
2 Toimenpideohjelman tausta ja fokus	15
3 Määrätietoisesti kohti sosiaalisesti kestävää, yhdenvertaisten mahdollisuuksien Suomea	18
3.1 Yhdenvertaisuuslainsäädäntö antaa vankan pohjan rasismiin vastaiselle työlle	18
3.2 Yhdenvertaisuuden lupauksesta kohti yhdenvertaisuuden toteutumista.....	20
3.3 Toimenpideohjelman linjaukset rasismiin torjumiseksi ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi	22
4 Yhteiskunnallinen ilmapiiri ja keskustelu, tietoisuuden kasvattaminen, hyvät väestösuhteet	24
4.1 Teeman läpileikkaavat toimenpiteet	25
4.2 Yhdenvertaisuuden edistämiseen liittyvä yhteistyö ja toimijuus.....	26
4.3 Yhdenvertaisuuden toteutumiseen liittyvä tietopohja	28
4.4 Eri väestöryhmien väliset suhteet valtakunnallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla	30
4.5 Muut toimet.....	31
5 Kasvatus- ja koulutusjärjestelmä sekä kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikka ..	32
5.1 Teeman läpileikkaavat toimenpiteet	34
5.2 Yhdenvertaisuuden, syrjimättömyyden ja tasa-arvon sekä ihmisoikeuksien toteutuminen liikunnan, urheilun ja nuorisotyön alalla	35
5.3 Yhdenvertaisuus ja moninaisuus taiteen ja kulttuurin sekä vapaa-ajan toiminnassa	36

6	Työelämän yhdenvertaisuus ja syrjimättömyys	38
6.1	Teeman läpileikkaavat toimenpiteet	39
6.2	Muut työelämän monimuotoisuutta ja yhdenvertaisuutta edistävät toimet.....	40
7	Rasistisen häirinnän ja väkivallan torjunta	41
7.1	Teeman läpileikkaavat toimenpiteet	42
7.2	Antisemitismin torjuntaan liittyvät toimet Suomessa.....	42
7.3	Muslimeihin, romaneihin ja muihin etnisiin ja uskonnollisiin vähemmistöihin kohdistuvan rasistisen häirinnän ja väkivallan vastaiset toimet.....	43
8	Valtioneuvoston ja hallinnon omat toimet	46
8.1	Teeman läpileikkaavat toimenpiteet	47
8.2	Ministeriöiden tulosohejaus väylänä edistää hallinnonalojen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyötä.....	47
8.3	Yhdenvertaiset mahdollisuudet ja monimuotoisuus valtioneuvoston rekrytoinneissa ja työpaikkailmoituksissa.....	48
9	Toimenpideohjelman seuranta ja arviointi	50

ESIPUHE

Elokuun lopussa 2023 hallitus antoi eduskunnalle tiedonannon yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja syrjimättömyyden edistämiseksi suomalaisessa yhteiskunnassa. Tämä toimenpideohjelma on osa tiedonantoa ja sen tarkoituksena on toimeenpanna tiedonannossa tehtyjä linjauksia. Ohjelman kärkeä ovat aktiiviset ja konkreettiset toimet yhdenvertaisuuden parantamiseksi ja rasismien torjumiseksi.

Rasismille ei ole sijaa Suomessa. Tarvitsemme kaikkia tulevaisuuden rakentajia. Minulle tärkeitä ovat olleet erityisesti keskustelut ulkomaalaistaustaisten nuorten kanssa. He haluavat tuntea Suomen kodikseen ja olla osa yhteiskuntaa. Siihen heillä pitää myös olla tasavertaiset mahdollisuudet.

Suomeen kohdistuva maahanmuutto on lisääntynyt 2000-luvulla. Suurin osa on työn ja opiskelun perusteella maahan muuttavia ja heidän perheenjäseniään. Vuonna 2022 ulkomaalaistaustaisen väestön osuus oli noin 9 prosenttia väestöstä. Sillä, että yhteiskunta koostuu eri ikäisistä ja eritaustaisista ihmisistä on vaikutuksia yhteiskunnan toimintaan ja palveluihin.

Hallituksen yksi keskeisistä lähtökohdista on, että työnteko on osa tehokasta kotoutumista. Tavoitteemme on, että uudistamalla työmarkkinoita ja purkamalla kannustinloukkuja pystymme nostamaan kaikkien väestöryhmien työllisyysastetta. Samalla meidän on muutettava asenteita ja rakenteita, jotka haittaavat yhdenvertaisuuden toteutumista työmarkkinoilla ja työelämässä.

Asenteiden ja rakenteiden muuttamista tarvitaan myös muualla yhteiskunnassa, jotta jokainen kokee olevansa hyväksytty ja pääsee täysipainoisesti osaksi suomalaista yhteiskuntaa ja sen rakentamista: koulukaverina, harrastuksissa, työkaverina, naapurina. Luottamus muihin ihmisiin ja yhteiskuntaan sekä kokemus yhdenvertaisuudesta ovat vakauden keskeinen perusta. Tasa-arvoinen ja osallistava yhteiskunta myös lisää turvallisuutta ja kriisinkestävyyttä.

Tiedonannon kirjauksista monet ovat jo edenneet tai ovat etenemässä. Maaliskuussa järjestin ensimmäisen pääministerin pyöreän pöydän keskustelun yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Sidosryhmiltä tähän mennessä kerätty mittava aineisto pohjusti niin pyöreän pöydän keskustelua kuin tämän toimenpideohjelman painotusten ja linjausten valintoja.

Toimenpideohjelma antaa yhdenvertaisuustyölle vauhtia. Hallitus arvioi tilannetta ja jatkotoimien tarvetta hallituskauden puolivälissä. Yksin hallituksen toimilla muutosta ei kuitenkaan saada aikaan. Yhdenvertaisuuden edistäminen ja rasismien torjuminen vaatii koko yhteiskunnan laajaa sitoutumista tähän työhön. Parhaat tulokset saamme aikaan, kun toimimme yhdessä.

Pääministeri Petteri Orpo

1 Tiivistelmä

Valtioneuvoston toimenpideohjelma rasismien torjumisesta ja yhdenvertaisuuden edistämisestä suomalaisessa yhteiskunnassa perustuu tiedonantoon, jonka pääministeri Petteri Orpon hallitus antoi eduskunnalle 31.8.2023.

Toimenpideohjelman valmistelussa on huomioitu tiedonannon valmistelua varten toteutettujen kuulemisten kautta saadut aineistot, Yhdenvertainen Suomi -toimintaohjelman arviointiraportti sekä toimintaohjelmasta saatu sidosryhmäpalaute.

Toimenpideohjelma käsittelee tiedonannon tapaan erityisesti aktiivisia ja konkreettisia toimia rasismien torjumiseksi. Muita syrjäntäperusteita kuten ikää, vammaisuutta ja seksuaalista suuntautumista sekä sukupuolten tasa-arvoa käsitellään toimenpiteissä, jotka perustuvat tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslakien edistämisvelvollisuuksien toimeenpanoon.

Toimenpideohjelman tavoitteena on, että yhdenvertaiset mahdollisuudet voisivat aidosti toteutua jokaisen tässä maassa asuvan elämässä. Toimenpideohjelma on työkaluna kokonaisvaltainen ja mahdollistaa eri tasoilla ja eri elämänaalueilla toteutettavien toimenpiteiden edistämisen koordinoitusti.

1.1 Tilannekuva ja toimintaympäristö

Suomen yhdenvertaisuuspolitiikkaa on muovannut hyvin vahvasti Suomen jäsenyys Euroopan unionissa, ja Suomen yhdenvertaisuuslainsäädäntö onkin kehittynyt nopeasti EU-lainsäädännön myötä yhdeksi EU:n vahvimista. Vuoden 2015 lakimuutos laajensi syrjinnän kiellon kattamaan iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden ja seksuaalisen suuntautumisen. Viranomaisten, koulutuksen järjestäjien ja työnantajien edistämiselvollisuudet ulottavat lainsäädännön rakenteellisen syrjinnän torjumiseen. Lainsäädäntö antaa siten vahvan pohjan tiedonannon toimeenpanolle.

Viranomaisten, koulutuksen järjestäjien ja työnantajien yhdenvertaisuuden edistämiselvollisuudet on täytetty useimmiten muodollisesti, mutta tavoitteellisuuteen ja vaikuttavuuteen ei panosteta riittävästi.

Ulkomaalaistaustaisen väestön osuus Suomen koko väestöstä on kasvanut 2000-luvulla merkittävästi. Siinä missä ulkomaalaistaustaiset muodostivat vuonna 2000 pienen vähemmistön, tulevaisuudessa kyse on merkittävästä väestönosasta. Tilastokeskuksen ennusteen mukaan Suomen ulkomaalaistaustainen väestö voi kasvaa vuoteen 2040 mennessä miljoonaan henkilöön. Tämä haastaa hallintoa nykyistä huomattavasti laajemmin. Yhdenvertainen viranomaistyö tukee yhteiskunnallista osallisuutta ja eri väestöryhmien kokemusta kuuluvuudesta suomalaisen yhteiskuntaan.

Moni Suomessa syntynyt ulkomaalaistaustainen nuori on kokenut arkiympäristössään rasismia sekä syrjivää kohtelua, ja se aiheuttaa turvattomuutta ja ulkopuolisuuden kokemusta. Rasisminvastainen ja aidon yhdenvertaisuuden eteen tehtävä ennaltaehkäisevä työ edistää myös laajempaa yhteiskunnallista yhteenkuuluvuutta. Myös kansalaisjärjestöjen ja uskonnollisten yhdyskuntien toimilla on suuri merkitys, koska niillä on viranomaisia läheisempi yhteys eri taustaisten etnisten ja uskonnollisten vähemmistöjen yhteisöihin. On tärkeää lisätä etnisten ja uskonnollisten yhteisöjen tietoisuutta yhdenvertaisuuslaista ja sen sisältämistä oikeussuojakeinoista, jotta he voivat osaltaan levittää tietoa laajemmin eri väestöryhmien keskuudessa.

1.2 Toimenpideohjelman tavoitteet ja linjaukset

Tämän toimenpideohjelman tarkoituksena on toimeenpanna valtioneuvoston tiedonannossa tehtyjä linjauksia. Toimenpiteet myös jatkavat viime vuosikymmeninä Suomessa tehtyä työtä rasismien torjumiseksi ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Valitut toimenpiteet pohjautuvat edellisen hallituksen aikana tehdyn työn arviointiin, Suomen ihmisoikeussopimuksia valvovalta elimiltä saamiin suosituksiin, käytettävissä olevaan tutkimustietoon ja strategisen ennakkoinnin kautta saatavilla olevaan tietoon. Tilannekuvaa täydentää sidosryhmiltä kerätty aineisto, jonka pohjalta toimenpideohjelman painotukset ja läpileikkaavat linjaukset on valittu.

Tiedonannon pohjalla olleet neljä tavoitetta muodostavat myös tämän toimenpideohjelman perustan:

1. Yhteiskunnan eriarvoistavien rakenteiden purkaminen työmarkkinoilla ja muualla yhteiskunnassa,
2. Hyvien väestösuhteiden vahvistaminen,
3. Työmarkkinoille pääsyn edistäminen,
4. Rasismia koskevan tietopohjan vahvistaminen.

Toimenpideohjelman läpileikkaaviksi linjauksiksi on valittu uudet rasismien vastaisen työn avaukset sekä lisäpanostukset nuorten yhdenvertaisuuden edistämiseen.

1.3 Toimenpideohjelman toimenpidekokonaisuudet

Toimenpideohjelma sisältää uusia avauksia yhteiskunnallisen ilmapiirin ja väestöryhmien välisten suhteiden parantamiseen, tietoisuuden lisäämiseen haasteista ja ratkaisuista sekä erityisesti työelämässä ja koulutuksessa tapahtuvan rasismien ja syrjinnän torjumiseen. Resursseja kohdennetaan myös jo hyväksi havaittujen toimien vahvistamiseen ja laajentamiseen. Tulevaisuuden yhteiskunnallisen koheesion ja demokratian kannalta erityisen tärkeää on kiinnittää huomiota lasten, nuorten ja perheiden yhdenvertaisuuteen ja osallisuuteen. Toimenpideohjelman puitteissa kehitetään julkishallinnon toimia, ja tehostetaan tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslain mukaisten edistämismittareiden toteutumista. Valtionhallinnon lisäksi työhön tarvitaan mukaan paikallistason toimijat, eli kunnat, hyvinvointialueet ja muut viranomaiset. Yhteistyötä tehdään toimenpideohjelman toimeenpanon aikana laajasti yhteiskunnan eri toimijoiden, kuten kansalaisjärjestöjen kanssa.

Toimenpidekokonaisuudet mukailevat valtioneuvoston tiedonannon toimenpidekokonaisuuksia.

1.3.1 Yhteiskunnallinen ilmapiiri ja keskustelu, tietoisuuden kasvattaminen, hyvät väestösuhteet

Valtioneuvoston kanslian ja pääministerin johdolla käydään yhteiskunnallista keskustelua rasismien vastaisen ja laajemmin yhdenvertaisuuden edistämistyön suunnasta. Laajan ja koko hallituskauden mittaisen rasisminvastaisen kampanjan kautta työhön kutsutaan mukaan kaikki yhteiskunnan toimijat. Keskustelun pohjalle tuotetaan uutta tietoa sekä koko väestön asenteista että tunnistetuista haasteista. Edesautamme dialogia hankalista aiheista yhteiskunnan eri tasoilla. Hyvien väestösuhteiden edistämiseen tähtäviä toimia tuetaan erityisesti alue- ja paikallistasolla.

1.3.2 Kasvatus ja koulutusjärjestelmä sekä kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikka

Koulutusjärjestelmän eri tasoilla toimivia ammatillaisia tuetaan yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistämistoimien suunnittelussa ja kohdentamisessa. Erityistä huomiota kiinnitetään henkilökunnan osaamiseen tunnistaa rasistista kiusaamista ja rasismia kohdanneiden nuorten tukemiseen. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikassa vahvistetaan läpileikkaavasti yhdenvertaisuuden huomioimista ministeriön rahoittamassa toiminnassa ja hallinnonalojen informaatio-ohjauksessa.

1.3.3 Työelämän yhdenvertaisuus ja syrjimättömyys

Työnantajien tietoisuutta ja osaamista yhdenvertaisuuden edistämisen sekä monimuotoisuusjohtamisen käytännöistä parannetaan tarjoamalla koulutusta ja tuottamalla materiaaleja. Maaliskuussa 2024 järjestetystä pääministerin pyöreän pöydän keskustelusta saatiin myös uusia toimenpidesuosituksia työelämän yhdenvertaisuuden edistämiseksi.

1.3.4 Rasistisen häirinnän ja väkivallan torjunta

Antisemitismin vastaiset toimet on koottu erilliseksi kokonaisuudeksi toimenpideohjelmaan. Toimenpideohjelman toimilla tuotetaan tietoa uskonnollisten vähemmistöjen kokemuksista yhdenvertaisuudesta, sekä edistetään etnisten ja uskonnollisten vähemmistöjen tietoisuutta omista oikeuksistaan.

1.3.5 Valtioneuvoston ja hallinnon omat toimet

Koulutuksia, tietoa ja muita käytännön työkaluja tarjoamalla tehostetaan yhdenvertaisuustyön ohjausprosesseja valtionhallinnossa, erityisesti tulosohjauksessa. Tavoitteena on saada aikaan todellista muutosta virastojen toimintakulttuureissa ja henkilöstörakenteessa.

1.4 Toimenpideohjelman toimeenpano ja seuranta

Toimenpideohjelmaa toimeenpannaan valtioneuvoston kanslian johdolla yhdessä muiden ministeriöiden ja viranomaisten kanssa. Työtä seuraa valtioneuvoston poikkihallinnollinen hankeryhmä. Työn etenemistä ja toimenpiteiden vaikuttavuutta arvioidaan hallituksen puoliväliriihen yhteydessä vuonna 2025, jolloin voidaan tarvittaessa ottaa käyttöön uusia toimia hallituskauden toiselle puoliskolle. Tarkistuspiistettä varten laaditaan väliraportti, johon kootaan tietoa toimeenpanon toteutumisesta sekä mahdollisista kehittämistarpeista.

Toimenpideohjelman huolellinen seuranta ja arviointi mahdollistavat pitkäjänteisen ja tietopohjaisen työn yhdenvertaisuuden edistämiseksi suomalaisessa yhteiskunnassa. Toimenpideohjelman seurantaan ja arviointiin osallistetaan laajasti eri sidosryhmiä, kuten rasismia ja syrjintää kohtaavat yhteisöt, kansalaisjärjestöt, aiheen parissa työskentelevät edustukselliset järjestöt, keskeiset viranomaiset sekä työelämän toimijat.

2 Toimenpideohjelman tausta ja fokus

Tällä toimenpideohjelmalla tarkennetaan valtioneuvoston tiedonantoa yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja syrjimättömyyden edistämisestä suomalaisessa yhteiskunnassa.

Tiedonannossa todetaan toimenpideohjelmasta seuraavasti:

“Hallitus valmistelee Yhdenvertainen Suomi -toimintaohjelman¹ jatkon hallitusohjelman pohjalta. Ohjelman laadinta, toimenpiteiden koordinaatio ja seuranta tehdään pääministerin ja valtioneuvoston kanslian johdolla. Hallitus ohjaa riittävät resurssit toimenpiteille budjettiriihessä menokehysten puitteissa. Ohjelma laaditaan ottamalla huomioon EU:n rasismintorjunnan toimintasuunnitelma 2020–2025. Hallitus arvioi tilannetta ja jatkotoimien tarvetta puoliväliriihessään vuonna 2025. Jatkotyö tehdään laajasti osallistaen ja siinä hyödynnetään tämän tiedonannon valmistelussa toteutettua kuulemiskierrosta.”²

Tämä toimenpideohjelma perustuu yhdenvertaisuustiedonannon tavoitteisiin ja toimenpidekokonaisuuksiin, jotka hyväksyttiin osana valtioneuvoston periaatepäätöstä. Toimenpideohjelman on valmistellut valtioneuvoston kansliassa toimiva sihteeristö. Valmistelutyötä on tukenut tiedonannon toimeenpanoon nimitetty hankeryhmä, jossa ovat edustettuina kaikki ministeriöt.

Toimenpideohjelman valmistelussa on huomioitu tiedonannon valmistelua varten toteutettujen kuulemisten kautta saadut aineistot, Yhdenvertainen Suomi -toimintaohjelman arviointiraportti sekä toimintaohjelmasta saatu sidosryhmä-palautte. Lisäksi valmistelun aikana on saatu sidosryhmiltä näkemyksiä monissa eri yhteyksissä, kuten pääministerin pyöreän pöydän keskustelussa sekä sitä valmistelleissa työpajoissa.

1 Sanna Marinin hallitusohjelman mukainen Yhdenvertainen Suomi – valtioneuvoston toimintaohjelma rasismien torjumiseksi ja hyvien väestösuhteiden edistämiseksi hyväksyttiin syksyllä 2021 ja sitä toimeenpantiin keväeseen 2023 saakka. Linkki ohjelmaan: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163577>

2 Valtioneuvoston tiedonanto yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja syrjimättömyyden edistämisestä suomalaisessa yhteiskunnassa, <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/165110>

Toimenpideohjelmasta järjestettiin 14.5.–10.6.2024 lausuntokierros, johon saatiin 104 lausuntoa. Lausunnonantajat edustivat laajasti yhteiskuntaa: kaupunkeja ja muita viranomaisia, maahanmuuttajajärjestöjä, edunvalvontajärjestöjä, rasismiin vastaista työtä tekeviä ja yhdenvertaisuutta edistäviä järjestöjä, uskontoon liittyvien asioiden parissa toimivia tahoja, lasten oikeuksien, seksuaali- ja sukupuoli-vähemmistöjen oikeuksien, ikääntyneiden ja vammaisten henkilöiden sekä laajasti ihmisoikeuksien parissa toimivia tahoja.

Lausunnot käsittelivät ohjelman toimeenpanoa, erityisesti sidosryhmäyhteistyön muotoja sekä moniperusteisen syrjinnän huomioimista toimeenpanossa. Lisäksi lausunnoissa nostettiin esiin huomioita aiheista ja toimenpiteistä, joita lausunnonantajien mielestä tulisi edistää osana toimenpideohjelmaa. Lausunnot käsittelivät laajasti eri aiheita, mutta suuressa osassa lausuntoja toivottiin nostettavan esiin selkeämmin muslimeihin ja romaneihin kohdistuva rasismi ja syrjintä, sekä vahvempia toimia vihapuheen torjumiseksi. Lisäksi toimenpideohjelman fokuksista toivottiin rajattavan selkeämmin rasismiin torjumiseen laajan yhdenvertaisuuden edistämisen sijasta. Ohjelmaluonnosta täydennettiin lausuntojen perusteella. Lausunnoista koottiin yhteenveto, joka löytyy valtioneuvoston Hankeikkunasta yhdenvertaisuustiedonannon hankesivulta <https://valtioneuvosto.fi/yhdenvertaisuuden-edistaminen>.

Toimenpideohjelma käsittelee valtioneuvoston tiedonannon tapaan erityisesti aktiivisia ja konkreettisia toimia rasismiin torjumiseksi.

Tiedonannossa rasismi määriteltiin seuraavasti:

Rasismi perustuu yksilöiden tai ihmisryhmien määrittelyyn alempiarvoisiksi esimerkiksi etnisen alkuperän, ihonvärin, kansalaisuuden, kulttuurin, äidinkielen tai uskonnon perusteella. Rasismia voi ilmetä yhteiskunnassa syrjivinä normeina tai käytäntöinä esimerkiksi työelämässä. Rasismi voi näyttäytyä yksilöiden ja ryhmien välillä syrjivänä käytöksenä. Yksilöiden ja ryhmien väliset ennakkoluulot ja vierauden pelko voivat toimia kasvualustana rasismille. Rasismi luo eriarvoisuutta ja vahingoittaa sen kohteiden lisäksi koko yhteiskuntaa.

Muita syrjintäperusteita kuten ikää, vammaisuutta ja seksuaalista suuntautumista sekä sukupuolten tasa-arvoa käsitellään niissä toimenpiteissä, jotka liittyvät suoraan tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslakien edistämismittareihin, jotka liittyvät suoraan tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslakien edistämismittareihin, kuten koulutusjärjestelmän kehittämissuunnitelmassa ja valtionhallinnon tulosoikeuksissa.

Toimenpideohjelma tunnistaa sen, että monet ulkomaalaistaustaiset henkilöt ovat myös alttiita moniperusteiselle ja risteävälle syrjinnälle. Erityisen keskeisiä tekijöitä ovat rasismiin liitettyjen ominaisuuksien lisäksi sukupuoli, ikä ja toimintakyky. Toimenpideohjelmassa tähän on vastattu muun muassa ottamalla nuorten yhdenvertaisuuden läpileikkaavaksi painopisteeksi sekä kohdentamalla toimia maahanmuuttajanaisten tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Moniperusteinen ja risteävä syrjintä pyritään huomioidaan läpileikkaavasti toimenpiteiden toimeenpanossa.

Valtioneuvostossa on useita strategia- ja toimenpideohjelmakokonaisuuksia, jotka liittyvät läheisesti tämän toimenpideohjelman sisältöihin, esimerkiksi:

- Kansalaisjärjestöstrategia
- Kansallinen demokratiaohjelma 2025
- Kansallinen lapsistrategia
- Kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma
- Suomen romanipoliittinen ohjelma 2023–2030
- Tasa-arvo-ohjelma
- Valtakunnallinen nuorisotyön ja -politiikan ohjelma 2024–2027
- Valtion kotouttamisohjelma
- Väkivaltaisen radikalisoitumisen ja ekstremismin ennaltaehkäisyn toimenpideohjelma

Toimeenpanon aikana näiden ohjelmien kanssa pyritään löytämään synergioita ja yhteistyötä.

3 Määrätietoisesti kohti sosiaalisesti kestävä, yhdenvertaisten mahdollisuuksien Suomea

3.1 Yhdenvertaisuuslainsäädäntö antaa vankan pohjan rasmin vastaiselle työlle

Yhdenvertaisuus on yksi keskeisimmistä perusoikeuksista suomalaisessa yhteiskunnassa. Suomen perustuslain mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Suomen yhdenvertaisuuslainsäädäntö on kehittynyt 2000-luvulla nopeasti EU-lainsäädännön myötä yhdeksi Euroopan unionin vahvimmista. Ensimmäinen yhdenvertaisuuslaki hyväksyttiin vuonna 2004, ja sen tarkoituksena oli edistää ja turvata kansalaisten yhdenvertaisten palvelujen toteutumista sekä tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeussuojaa. Vuonna 2015 voimaan tulleen lakimuutoksen myötä syrjinnän kieltö kattaa nykyään iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon,

vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella tapahtuvan syrjinnän kaikilla elämän-alueilla. Vuoden 2023 osittaisuudistus vahvisti lakia entisestään.

Laissa määritellyt viranomaisten, varhaiskasvatuksen, opetuksen ja koulutuksen järjestäjien sekä työnantajien edistämisvelvollisuudet ulottavat lainsäädännön työkalupakin rakenteellisen syrjinnän tunnistamiseen ja torjumiseen.

Tutkimusten mukaan tietoisuutta yhdenvertaisuuslaista ja siihen liittyvistä oikeus-suojakeinoista tulee vielä lisätä. Laissa määritellyt viranomaisen, varhaiskasvatuksen, opetuksen ja koulutuksen järjestäjien sekä työnantajan yhdenvertaisuuden edistämisvelvollisuudet täytetään useimmiten muodollisesti, mutta tavoitteellisuuden ja vaikuttavuuteen ei vielä panosteta riittävästi.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun tehtävänä on valvoa yhdenvertaisuuslakia ja edistää yhdenvertaisuuden toteutumista. Yhdenvertaisuusvaltuutetun ohella tärkeitä viranomaisia yhdenvertaisuuden edistämisen ja seurannan kannalta ovat myös lapsiasiavaltuutettu ja vanhusasiavaltuutettu. Tasa-arvovaltuutettu valvoo tasa-arvolakia ja edistää sukupuolten tasa-arvoa.

Suomen yhdenvertaisuuspolitiikkaa on muovannut hyvin vahvasti Suomen jäsenyys Euroopan unionissa sekä laajemmassa kansainvälisessä yhteisössä. Toisaalta globaalin yhteisön jäsenenä maailmanlaajuiset kehityskulut vaikuttavat myös Suomeen.

Toisen maailmansodan jälkeisenä aikana YK:n ja muiden kansainvälisten organisaatioiden piirissä solmittiin rasismien ja syrjinnän vastaisen työn kannalta merkittäviä ihmisoikeussopimuksia, jotka yhdessä kansallisen lainsäädännön kanssa muodostavat vahvan oikeudellisen pohjan yhdenvertaisen ja sosiaalisesti kestävänsä yhteiskunnan rakentamiselle. Viime vuosikymmenten aikana työ on pitkälti keskittynyt sopimusten toimeenpanon valvontaan. Suomen kansainvälisiltä ihmisoikeussopimusvalvontaelimiltä saamista suosituksissa syrjintäkysymykset ovatkin nousseet hyvin vahvasti esiin. EU-tasolla on viime vuosinakin annettu merkittäviä lainsäädäntöaloitteita, joskin osa niistä kuten nk. yhdenvertaisuusdirektiivi³, on törmännyt joidenkin jäsenmaiden vastustukseen. Euroopan komission tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen liittyvät politiikkaohjelmat ja niiden mukaiset toimet, kuten ohjeet, jäsenmaiden väliset työryhmät ja tapahtumat, muodostavat tärkeän viitekehyksen myös kansallisen tason toimille.

3 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52008PC0426>

3.2 Yhdenvertaisuuden lupauksesta kohti yhdenvertaisuuden toteutumista

Keskustelua syrjinnästä ja rasismista käydään usein vähemmistökysymyksinä, mikä johtaa harhaan ongelman yhteiskunnallisen merkityksen suhteen. Pelkästään ulkomaalaistaustaisia henkilöitä oli Suomessa vuoden 2022 lopussa 508 173 henkilöä. Tämän lisäksi rasismia ja syrjintää voivat arjessaan kohdata monet muut väestöryhmät, kuten romanit, saamelaiset, tataarit, muslimit ja juutalaiset.

Rasismi voi ilmentyä eri etnisten ja uskonnollisten vähemmistöjen kohdalla eri tavoin, minkä vuoksi viime vuosina rasisminvastaisessa työssä rasismien eri muotoja on eritelty tarkemmin. Eri väestöryhmiin kohdistuvassa rasismissa on taustalla erilaisia ennakkoluuloja ja stereotyyppioita. Niille on yhteistä se, että ne ovat muodostuneet historian saatossa ja ovat laajalle levinneitä. Afrikkalaistaustaisiin kohdistuva afrofoobia liittyy siirtomaavallan ajalta peräisin oleviin asenteisiin, kun taas antisemitismillä ja romanivastaisuudella on omat historialliset juurensa. Romanivastaisuuden kansainvälinen käsite antigypsyismi on otettu Suomessakin enenevässä määrin käyttöön. Islamofobian sijaan kansainvälisellä tasolla käytetään muslimeihin kohdistuvasta häirinnästä ja syrjinnästä yhä useammin käsitettä muslimeihin kohdistuva viha (anti-Muslim hatred), koska useimmiten kielteiset asenteet kohdistuvat muslimeihin eikä välttämättä islamiin uskontona. Muslimeihin kohdistuva viha on erityinen rasismien muoto, jolla tarkoitetaan muslimeihin tai muslimiksi oletettuihin henkilöihin, ryhmiin tai yhteisöihin kohdistuvia väkivallan tekoja, syrjintää ja rasisista vihapuhetta. Saamelaiset kohtaavat myös suomalaisessa yhteiskunnassa syrjintää ja häirintää. Tutkimusten mukaan kokemuksia syrjinnästä ja häirinnästä on erityisesti niillä saamelaisilla, jotka näkyvästi puolustavat saamelaisten oikeuksia.⁴

Syrjintää voivat kokea eri elämänsä vaiheissa ja eri elämänalueilla lisäksi vammaiset ja toimintarajoitteiset henkilöt sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat henkilöt. Kuka tahansa voi myös kohdata syrjintää ikänsä tai sukupuolensa perusteella. Etenkin kahteen tai useampaan eri vähemmistöön samanaikaisesti kuuluvalla on suuri riski kokea moniperusteista syrjintää. Silloin mahdollisia syrjintätilanteita on myös enemmän ja syrjintäkokemuksia kertyy useammin. Vähemmistöjen sisäiseen vähemmistöön kuuluvalla voi myös olla vaikea löytää tilaa tai ryhmää, jossa häneen ei kohdistu syrjintää.⁵

4 Etä puututtaisiin konkreettisesti”: Seurantaselvitys vihapuheesta ja häirinnästä ja niiden vaikutuksista eri vähemmistöryhmiin, OM, <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164248>

5 <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161239>

Kasvaneen maahanmuuton myötä Suomen väestö on entistäkin monimuotoisempi. Suomessa syntyneiden ulkomaalaistaustaisten sekä kahden kulttuurin perheissä kasvaneiden henkilöiden määrä kasvaa jatkuvasti, ja heidän uskonsa yhdenvertaisiin mahdollisuuksiin suomalaisessa yhteiskunnassa on koetuksella syrjintään ja muihin arjen haasteisiin liittyvien kokemusten johdosta. Yhdenvertaisuuden edistämisen politiikkatoimia suunniteltaessa on huomioitava myös väestöpohjan alueelliset erot. Ulkomaalaistaustaisten kohdalla korostuu väestön keskittyminen kaupunkeihin ja erityisesti pääkaupunkiseudulle, josta löytyy omankielisiä yhteisöjä ja palveluita.

Yhdenvertaisuuskysymyksistä käydään tämän päivän Suomessa aktiivista yhteiskunnallista keskustelua. Viimeaikaiset väestökyselyt kertovat, että suomalaiset myös pitävät tärkeänä viranomaisten toimia yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Nykyisin lukuisat toimijat tekevät yhdenvertaisuustyötä. Viranomaisten työn kannustimena on lakisääteisten velvoitteiden täyttämisen lisäksi toiminnan aidon saavutettavuuden parantaminen.

Monet tutkimukset ja selvitykset ovat viime vuosina osoittaneet, että politiikkatoimista huolimatta rasismia ja syrjintää esiintyy suomalaisen yhteiskunnan eri palveluissa ja tasoilla. Tämä osoittaa, että yhdenvertaisuustyö tarvitsee uusia avauksia ja uusia panostuksia johtaakseen haluttuun muutokseen. Sekä valtioneuvoston tiedonantoa edeltänyt julkinen keskustelu että sen valmistelun aikana järjestetyt kuulemiset osoittivat, että julkiselta vallalta odotetaan konkreettisia panostuksia yhdenvertaisuuden lupauksen lunastamiseksi.

Aidosti yhdenvertaisen yhteiskunnan toteutuminen edellyttää pitkäjänteistä työtä eri tasoilla ja elämänalueilla. Suositus valtioille laatia kansallisia rasismiin vastaisia toimintaohjelmia on peräisin YK:n rasisminvastaisesta maailmankonferenssista (WCAR) Durbanista vuodelta 2001. Rasisminvastaisen toimintaohjelman on todettu olevan tehokas ja kattava politiikkatyön väline, jonka avulla on mahdollista puuttua rasismiin konkreettisesti eri tasoilla.

3.3 Toimenpideohjelman linjaukset rasismien torjumiseksi ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi

Valtioneuvoston yhdenvertaisuustiedonannon tarkoituksena oli jatkaa sitä työtä, jota viime vuosikymmeninä Suomessa on jo tehty rasismien torjumiseksi ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Tämä toimenpideohjelma tarkentaa tiedonannossa tehtyjä linjauksia konkreettisilla toimenpiteillä. Valitut toimenpiteet pohjautuvat edellisen hallituksen aikana tehdyn työn arviointiin, Suomen ihmisoikeussopimuksia valvovalta elimeltä saatuihin suosituksiin, käytettävissä olevaan tutkimustietoon ja strategisen ennakkoinnin kautta saatavilla olevaan tietoon. Tilannekuvaa täydentää sidosryhmiltä kerätty mittava aineisto, jonka pohjalta toimenpideohjelman painotukset ja läpileikkaavat linjaukset on valittu.

Valtioneuvoston tiedonannon valmistelussa kuultiin yli sataa eri toimijaa ja heiltä pyydettiin näkemyksiä tarvittavista toimista Yhdenvertainen Suomi -toimintaohjelman jatkona. Nämä huomioiden seuraavat neljä tavoitetta muodostavat tiedonannon perustan:

- Yhteiskunnan eriarvoistavien rakenteiden purkaminen työmarkkinoilla ja muualla yhteiskunnassa,
- hyvien väestösuhteiden vahvistaminen,
- työmarkkinoille pääsyn edistäminen,
- rasismia koskevan tietopohjan vahvistaminen.

Toimenpideohjelman valmistelussa on lisäksi eri sidosryhmien kautta noussut esiin tarve uusille avauksille rasismien vastaisessa työssä sekä lisäpanostuksille nuorten yhdenvertaisuuden edistämiseksi.

Toimenpideohjelman läpileikkaaviksi linjauksiksi on valittu lisäksi seuraavat:

Uusilla avauksilla vauhtia yhdenvertaisuuden toteutumiseen

Rasisminvastaista ja yhdenvertaisuuden edistämiseen pyrkivää työtä tekee eri puolilla Suomea lukuisa joukko toimijoita kansalaisyhteiskunnassa, viranomaisissa ja yksityisellä sektorilla. Valtioneuvostolla on tärkeä rooli yhdenvertaisuustyön kannustajana, johtajana ja suunnannäyttäjänä. Yhdenvertainen Suomi -toimintaohjelman arvioinnissa todettiin, että toimintaohjelman rahoitus ei saisi olla vain hankerahoituksen varassa, vaan poliittisen johdon tulisi varata työhön riittävät voimavarat. Pääministeri Petteri Orpon hallitus on osoittanut kuuden miljoonan euron määrärahan toimenpideohjelman toimeenpanoon. Määräraha mahdollistaa sekä uudet aloitteet tärkeissä kysymyksissä että lisäresurssien kohdentamisen keskeneräisiin tärkeisiin toimiin.

Lisäpanostukset nuorten yhdenvertaisuuteen ja osallisuuteen

Sekä kotimaiset että EU-tason toteutetut tutkimukset ovat osoittaneet, että Suomessa syntyneet ulkomaalaistaustaiset nuoret tunnistavat hyvin itseensä kohdistuvan syrjinnän ja rasismien. Koettu syrjintä ja rasismi heikentävät tutkimusten mukaan nuorten hyvinvointia, sekä luottamusta yhteiskuntaan ja omiin mahdollisuuksiin.⁶ Suomessa syntyneiden ulkomaalaistaustaisten henkilöiden määrä kasvaa Suomessa, minkä johdosta yhteiskunnallisen yhteenkuuluvuuden tunteen vahvistamisesta on muodostunut koko yhteiskunnan suuntaan vaikuttava kysymys. Nuorta ympäröivien yhteiskunnan rakenteiden tulee tukea yhdenvertaisuuden toteutumista. Yhdenvertaisuustyössä tulee konkreettisten toimien lisäksi huomioida vähemmistönuorten oma osallisuus toimien suunnittelussa, toteutuksessa ja seurannassa. Näin voidaan edistää nuorten kokemusta yhdenvertaisuuden aidosta toteutumisesta.

6 Esim. EU:n perusoikeusvirasto FRA:n raportti EU MIDIS II s.111, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2017-eu-midis-ii-main-results_en.pdf

4 Yhteiskunnallinen ilmapiiri ja keskustelu, tietoisuuden kasvattaminen, hyvät väestösuhteet

Yhdenvertaisuuskysymyksistä käydään tänä päivänä Suomessa aktiivista yhteiskunnallista keskustelua. Valtaosa suomalaisista pitää hyvin tärkeänä, että julkinen valta edistää ihmisoikeuksia. Perusoikeusbarometrin⁷ mukaan 95 % suomalaisista on sitä mieltä, että ihmisoikeudet ovat tärkeitä luotaessa reilumpaa yhteiskuntaa Suomessa. Toisaalta joulukuussa 2023 julkaistun Eurobarometrin⁸ suomalaisista vastaajista 69 % katsoi, että syrjinnän vastaiset toimet omassa maassa ovat tehokkaita, kun EU:ssa keskimäärin näin ajatteli 84 %.

Suomalaisten asenteista ja arvoista on viime vuosina tuotettu tietoa eri tahojen, kuten Elinkeinoelämän valtuuskunnan (EVA) toimesta, ja selvitysten perusteella on nähtävissä suuriakin eroja arvoissa ja asenteissa esimerkiksi eri-ikäisten ja eri koulutustaustaisten henkilöiden välillä. YLE:n Hyvin sanottu -hanke on tuottanut selvityksiä suomalaisten näkemyksistä keskustelukulttuurin tilasta. Yksi konkreettinen tulos on se, että suomalaiset toivovat enemmän mahdollisuuksia rauhalliseen keskusteluun hankalistakin aiheista. Erätauko-säätiön kehittämä, suuren suosion saanut dialogimenetelmä on havaittu viranomaistenkin toimesta erittäin hyväksi työkaluksi hallinnon ja kansalaisten välisen vuoropuhelun edistämiseksi. Samalla dialogit tuottavat viranomaisille myös tietoa arjen kokemuksista politiikkatoimien suunnittelun pohjalle.

Kansainväliset ihmisoikeuksien sopimusvalvontaelimet ovat suosituksissaan toistuvasti kannustaneet Suomea vahvistamaan rasismia vastaista työtä. Jäsenvaltioiden välisessä määräaikaistarkastelussa (UPR) vuonna 2022 Suomi sai kymmeniä suosituksia muilta sopimusvaltioilta rasismiin ja syrjintään puuttumisen tehostamiseksi, esimerkiksi kannustusta toimien riittävälle resursoinnille ja järjestelmälliselle toteutukselle. Sopimusvalvontaelimet korostavat valtion roolia yleisen asenneilmapiirin luomisessa ja kannustavat viranomaisia järjestämään yhdenvertaisuutta edistäviä viestintäkampanjoita, jotka rohkaisevat myös julkisuuden henkilöitä ja erityisesti

7 <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163261>

8 [Discrimination in the European Union – joulukuu 2023 – Eurobarometer survey \(europa.eu\)](https://ec.europa.eu/eurobarometer/surveys/trends/discrimination)

poliitikkoja tuomitsemaan kaikenlaisen rasistisen puheen ja vahvistamaan niitä arvoja, joita tällainen puhe uhkaa.⁹ Suomea on myös kehoitettu edistämään vuoropuhelua viranomaisten ja etnisten vähemmistöjen kanssa, esimerkiksi vahvistamalla etnisten suhteiden neuvottelukuntia (valtakunnallinen Etno ja alueelliset neuvottelukunnat)¹⁰. Suomea on kannustettu vahvistamaan osallistavaa lähestymistapaa rasismien ja syrjinnän vastaisen työn toteuttamisessa, ja lisäämään etnisiin vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden näkyvyyttä yhteiskunnassa, jotta Suomi voisi edistää kunnioitusta kulttuurista moninaisuutta kohtaan.¹¹

4.1 Teeman läpileikkaavat toimenpiteet

Uusilla avauksilla vauhtia yhdenvertaisuuden toteutumiseen

Yhdenvertaisuustiedonannon toimeenpanon resurssit vauhdittavat kansallista yhdenvertaisuustyötä. (VNK, 2024–2027)

Järjestetään pääministerin johdolla pyöreän pöydän keskusteluita yhdenvertaisuuden ja syrjimättömyyden edistämisestä vuosittain vaihtuvista teemoista. (VNK, 2024–2027)

Toteutetaan rasismien vastainen kampanja yhdessä työmarkkinajärjestöjen, urheilu-, kulttuuri- ja kansalaisjärjestöjen ja muiden toimijoiden kanssa. (VNK, 2024–2027)

Järjestetään dialogeja, joiden tavoitteena on lisätä vuoropuhelua koko väestön keskuudessa rasismista ja sen vaikutuksista. (VNK, 2024–2027)

Eriyistoimet nuorten yhdenvertaisuuden parantamiseksi

Etnisten suhteiden neuvottelukunnat laajentavat dialogitoimintaa lasten ja nuorten kohtaamasta rasismista, sekä järjestävät eri puolilla Suomea tilaisuuksia päättäjille nuorten kokemusten esiin tuomiseksi. (OM/ETNO, 2024–2027)

9 Rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea CERD 2017 ja Euroopan rasismien ja suvaitsemattomuuden vastainen komissio ECRI 2019 ja Lapsen oikeuksien komitea 2023

10 Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus, FCNM 2020

11 Taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitea 2021

4.2 Yhdenvertaisuuden edistämiseen liittyvä yhteistyö ja toimijuus

Yhdenvertaisuuden edistämisen kannalta keskeisiä toimijoita ovat ne, joilla on lakisääteinen velvollisuus torjua syrjintää ja edistää suunnitelmallisesti ja tietopohjaisesti yhdenvertaisuutta. Muita yhdenvertaisuuden toteutumiseen vaikuttavia tärkeitä toimijoita ovat kansalaisyhteiskunta, poliittiset päättäjät, media ja yritykset.

Rasisminvastaisen työn kannalta tärkeitä yhteistyörakenteita ovat eri tasoilla toimivat vaikuttamistoimielimet: maahanmuuttajaneuvostot, romanityöryhmät, etnisten suhteiden neuvottelukunnat, romaniasiain neuvottelukunnat, nuorisovaltuustot sekä vammais- ja vanhusneuvostot. Uskontojen välistä dialogia tukevat toimijat ovat myös toimenpideohjelman kannalta tärkeitä yhteistyötahoja.

Tarvitaan lisää tutkimustietoa siitä, miten nämä rakenteet huomioivat eri väestöryhmät ja miten ne tekevät keskenään yhteistyötä. Suuntaa antaa Suomen Nuorisovaltuustojen Liitto vuonna 2022 nuorisovaltuustoille tekemällään kyselyllä, jossa tarkasteltiin eri vähemmistötaustaisten nuorten osallistumista nuorisovaltuustojen toimintaan sekä yhdenvertaisuuskysymysten huomioimista valtuustojen toiminnassa. Selvityksen tuloksista ilmenee, että vähemmistötaustaisista nuorista parhaiten edustettuina ovat seksuaalivähemmistöihin kuuluvat nuoret. Vastausten perusteella sekä nuorisovaltuustojen ohjaajat että nuorisovaltuutetut ovat hyvin tietoisia yhdenvertaisuuskysymyksistä ja yhdenvertaisuuteen liittyvät aiheet myös herättävät keskustelua. Yhdenvertaisuuden edistäminen kaipaisi kuitenkin vielä konkreettisempien keinojen käyttöönottoa.¹²

Toimenpideohjelman tavoitteena on lisätä sekä eri toimijoiden välistä yhteistyötä ja tiedonvaihtoa että kansalaisjärjestöjen ja rasismia kohtaavien ryhmien osallisuutta toimenpideohjelman seurannassa ja arvioinnissa. Tämä vastaa myös Yhdenvertainen Suomi -toimintaohjelman arviointiin, jossa suositettiin, että toimintojen vaikuttavuusanalyysejä tulisi laajentaa toteuttajatahojen sisäisestä analyysistä kohderyhmiltä saatuihin arvioihin.

Tiedonannon toimeenpanossa pyritään lisäksi määrätietoisesti vahvistamaan kansalaisyhteiskunnan rasisminvastaisen työn rakenteita ja resursseja, jotta rasimin kohteeksi joutuvien oikeus osallistua yhdenvertaisuuden edistämiseen ja rasismien torjumiseen toteutuisi paremmin.

12 <https://nuva.fi/wp-content/uploads/2022/12/Nuvaselvitys-2022.pdf>

Toimenpideohjelma tavoitteineen antaa eri toimijoiden väliselle yhteistyölle temaattisen viitekehyksen ja tunnistaa keskeiset tavoitteiden toteuttajatahot. Toimenpideohjelmaa toteutettaessa on luontevaa järjestää seminaareja, koulutuksia, työpajoja ja dialogeja, jotka mahdollistavat eri toimijoiden yhteistyön ja tiedonvaihdon. Tämä parantaa rasminvastaista työtä tekevien tahojen välistä koordinaatiota ja synergiaa.

Toimenpideohjelman toimet:

- Järjestetään vuosittainen järjestöfoorumi tiedonannon teemoista ja toimenpideohjelman arvioinnista. (VNK, 2024–2027)
- Järjestetään temaattisia sidosryhmätalouksia läpi hallituskauden yhdessä eri toimijoiden kanssa. Yhteistyötahoina esim. kunnat, seurakunnat, valtionhallinto, kansalaisjärjestöt, etnisten suhteiden neuvottelukunnat, romaniasiain neuvottelukunnat. (VNK, 2024–2027)
- Tuetaan yhdenvertaisuutta edistävien järjestöjen toimintaedellytyksiä kansalaisjärjestöstrategian toimenpiteillä. (OM, 2024–2027)
- Järjestetään valtionavustushaku, jonka tavoitteena on edistää etnisiä vähemmistöjä edustavien kansalaisjärjestöjen osallisuutta rasminvastaisessa työssä. (OKM, VNK, muut ministeriöt, 2025–2026)
- Järjestetään Hyvin suunniteltu EU-hankkeen yhdenvertaisuustapahtuma, joka kokoaa yhteen esimerkiksi työ- ja kulttuurielämän ja kansalaisyhteisön toimijoita sekä viranomaisia. Tapahtuman tavoitteena on lisätä tietoisuutta verkostoitumisen ja vuoropuhelun kautta. (OM, VNK, OKM, 2024)

4.3 Yhdenvertaisuuden toteutumiseen liittyvä tietopohja

Suomessa on kehitetty syrjinnän seuranta valtionneuvostotasolla jo 1990-luvulta saakka. Valtioneuvostossa toimii syrjinnän seurannan asiantuntijaryhmä, joka tuottaa ja kokoaa eri toimijoiden tuottamaa tietoa kokonaiskuvaksi yhdenvertaisuuden toteutumisesta. Asiantuntijaryhmässä tutkimuslaitokset, viranomaiset ja kansalaisjärjestöt yhdessä pyrkivät tunnistamaan tiedonaukkoja ja kehittämään kansallista syrjinnän seuranta. Viime vuosina on pyritty kehittämään myös EU-tason yhteistä tiedonkeruuta yhdenvertaisuuden toteutumisesta EU:n komission ja EU:n perusoikeusvirasto FRA:n johdolla.

Tietoa on Suomessa tuotettu viime vuosina runsaasti yhdenvertaisuuden toteutumisen eri osa-alueista. Esimerkkejä tutkimuksista ovat ministeriöiden erillisselvitykset, tutkimuslaitosten väestötutkimukset, erilaiset barometrit, tilastokatsaukset ja tutkimuskoosteet. Oikeusministeriö on julkaissut Syrjintä Suomessa 2020–2023 -tutkimuskatsauksen, joka antaa poikkileikkauksen tarkastelujakson aikana julkaistuun tutkimustietoon.

Tarkastelujaksolla on käyty runsaasti keskustelua tiedonkeruun kehittämisestä ja haasteiden ratkaisemisesta. Yhdenvertaisuuden toteutumisen mittaamisen keskeinen haaste on viranomaisrekistereiden taustatiedot, jotka määrittävät, minkä muutujien mukaan tietoja voidaan eritellä. Tutkitun tiedon merkitys nousi myös kesän 2024 kuulemiskierroksella esiin. Tilastollisen tiedonkeruun lisäksi koetaan tarvetta akateemisen tutkimuksen lisäämiselle, jotta tunnistetaan vahvemmin rasismiin johtavat mekanismit ja käytännöt.

Suomi on saanut aiheesta myös suosituksia ihmisoikeussopimusten valvontaelimiltä – esimerkiksi taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitealta vuonna 2021 saatu suositus kuvaa haastetta ja ratkaisumalleja: ”Sopimusvaltion tulee parantaa tiedonkeruujärjestelmäänsä, jotta se tuottaisi luotettavia, kiellettyjen syrjintäperusteiden mukaan eriteltyjä tietoja ja jotta pystyttäisiin tunnistamaan ne ryhmät, jotka ovat muita heikommassa asemassa käyttäessään taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksiaan. Tältä osin komitea suosittelee myös, että sopimusvaltio a) soveltaa osallistavaa lähestymistapaa ja asianmukaisia menetelmiä kerätäkseen tietoja vaikeasti laskettavista, syrjäytyneistä väestöryhmistä ja niistä ihmisistä, jotka voivat jäädä perinteisten kotitalouksiin kohdistuvien tutkimusten ulkopuolelle; ja b) käyttää itsemäärittelyn periaatteen pohjalta sijaismuuttujia kiertääkseen lailla säädetyn kiellon, jonka mukaan tietoja ei saa kerätä etnisyyden perusteella.”

Yhdenvertainen Suomi -toimintaohjelman arvioinnissa suositeltiin lisäksi, että ryhmäkohtaisten erityiskysymysten tunnistamista tulisi vahvistaa lisäämällä tutkimusta eri ryhmien rasismikokemuksista, ja että mahdollisimman moni toimiala kehittäisi tiedonkeruuta rasismista ja sen ilmenemisestä kyseisellä elämänalueella.

Toimenpideohjelman puitteissa tuotettava tieto tukee tietopohjaista päätöksentekoa ja sen valmistelua. Esimerkiksi selvityksellä eri uskontokuntiin kuuluvien kokemuksista luodaan tietopohjaa, jonka pohjalta on mahdollista vahvistaa yhteiskunnallista keskustelua uskonnon merkityksestä yhdenvertaisuuteen ja osallisuuteen sekä käynnistää konkreettisia toimenpiteitä yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Selvityksen määrittelyssä sekä tulosten analysoinnissa ja levittämisessä tehdään yhteistyötä eri uskontokuntien edustajien kanssa.

Toimenpideohjelman toimet:

- Asetetaan valtioneuvoston syrjinnän seurannan asiantuntijaryhmä analysoimaan syrjintää koskevaa tutkimustietoa tiedonannon tavoitteiden tukemiseksi. (VNK, muut ministeriöt, 2024–2027)
- Tuotetaan tietoa yhdenvertaisuustiedonannon tueksi syrjinnän seurannan asiantuntijaryhmässä tunnistettujen tarpeiden mukaisesti, (VNK, 2024–2027):
 - Vuonna 2024 tutkimus viranomaiskäyttöön ulkomaalaistaustaisten turvallisuuden ja osallisuuden kokemuksista.
 - Vuonna 2025 selvitetään eri uskontokuntiin kuuluvien kokemuksia yhdenvertaisuudesta Suomessa.
 - Vuonna 2026–2027 toteutetaan tutkimus yhdenvertaisuuden edistämisen toimista ja niiden yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta.
- Ylläpidetään valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen seurantaa tukevaa verkkosivustoa www.perusoikeusseuranta.fi ja tuotetaan verkkosivun sisältöjen perusteella analyysiraportteja tiedonannon tavoitteiden tukemiseksi. (VNK, OM, 2024–2027)

4.4 Eri väestöryhmien väliset suhteet valtakunnallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla

Väestösuhteiden näkökulmasta voidaan tarkastella valtaväestön ja vähemmistöjen välisiä suhteita sekä eri väestöryhmien keskinäisiä suhteita. Väestösuhteiden katsotaan toimivan, kun eri ryhmät ja eri ryhmiin kuuluvat ihmiset suhtautuvat toisiinsa kunnioittaen, kykenevät olemaan vuorovaikutuksessa, ja jos yhteiskunta ja oma osallistuminen siihen koetaan turvallisena ja yhdenvertaisena taustoista riippumatta.

Valtioneuvostossa on kehitetty väestösuhdepolitiikkaa vuodesta 2010 brittiläisen *good relations measurement frameworkin* pohjalta. Väestösuhdepolitiikalla tarkoitetaan politiikkaa, jonka tavoitteena on lisätä myönteistä vuorovaikutusta ja luottamusta ryhmien välillä ja ennaltaehkäistä ja ratkaista väestösuhteisiin liittyviä konflikteja. Väestösuhdepolitiikka kiinnittää huomiota myös ryhmien yhteiskunnallisiin asemiin ja mahdollisiin epätasa-arvoisiin asetelmiin.¹³

13 <https://rm.coe.int/raportti-kotoutumis-ja-vaestosuhdepolitiikan-tilannekatsaus-suomessa-/1680ab3d68>

Yhdenvertainen Suomi -toimintaohjelma sisälsi tavoitteen väestösuhdepolitiikan kehittämisestä. Tämän puitteissa käynnistettiin pilottihanke, joka tarjosi rahoitusta alue- ja paikallistason toimintoihin hyvien väestösuhteiden edistämiseksi. Käytännössä pilottihankkeen toimet toimeenpanivat laajemminkin toimintaohjelman tavoitteita alue- ja paikallistasolle ja toivat yhteen eri toimijoita pohtimaan alueellisia haasteita ja toimia niiden ratkaisemiseksi.

Toimintaohjelmasta tehdyn arvioinnin suosituksissa todettiin, että Hyvien väestösuhteiden -pilottihankkeen toiminnot olivat erittäin tärkeitä toimintaohjelman alueellisen ja paikallisen tason toteuttamisen näkökulmista ja kyseisen kaltainen toiminta tulisi ottaa mukaan myös tuleviin rasminvastaisiin toimintaohjelmiin niiden alueellisen ja paikallisen vaikuttavuuden turvaamiseksi.

Toimenpideohjelman toimet:

- Tuetaan saamelaisten ja viittomakielisten totuus- ja sovintokomissioiden työtä mm. tukemalla tulosten jalkauttamista (viestintä ja tapahtumat). (VNK, OM, 2024–2027)
- Suoritetaan arviointi ETNO:n toiminnan ja rakenteen kehittämiseksi (nykytilanne, tulevaisuus), toimintaympäristö, tarkoitus, tehtävät, organisoituminen ja resurssit. (OM/valtakunnallinen ETNO, alueelliset ETNO:t, 2024)
- Tuetaan Uudenmaan ELY-keskuksen Hyvät väestösuhteet -hankkeen puitteissa laadittujen alueellisten toimintasuunnitelmien toimeenpanoa. (VNK, TEM, OM/ETNO, 2024–2025)
- Kehitetään väestösuhteita vahvistavaa yhteisölähtöistä työskentelyä museotalalla. Valmistellaan kehittämishanke OM:n ja Kansallismuseon kanssa. (OKM, OM, 2025–2027)

4.5 Muut toimet

- Koulutetaan ammattilaisia ja lisätään tietoisuutta kunniaan liittyvän väkivallan ehkäisystä. Parannetaan ilmiön tunnistamista ja siihen puuttumista. Lisätään yhteistyötä yhteisöjen kanssa ja vahvistetaan Etnisten suhteiden neuvottelukunnan roolia tietoisuuden lisäämisessä. Lisäksi pyritään vahvistamaan tietopohjaa ilmiöstä. (TEM, OM, STM, SM, ETNO, 2024–2027)
- Selvitetään tarvetta pakottavan kontrollin kriminalisoimista hallitusohjelman mukaisesti. (OM, 2025)

- Valmisteilla olevalla uhripoliittisella toimenpideohjelmalla edistetään tukitoimia järjestelmällisen häirinnän uhreille. (OM, valtion työnantajavirastot, 2024–2026)
- Kehitetään Ankkuri-toimijoiden osaamista toteuttamalla valtakunnallista jatkokoulutusta. (SM/POLAMK, 2025)
- Oikeusministeriö on valmistellut hallituksen esityksen uudistetusta saamelaiskäräjälaista kansliapäällikkö Timosen toimikunnan työn pohjalta yhteistoiminnassa Saamelaiskäräjien kanssa. Hallitus antoi esityksen saamelaiskäräjälain muutoksiksi eduskunnalle 14.12.2023. (OM, 2024)

5 Kasvatus- ja koulutusjärjestelmä sekä kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikka

Sukupuolten tasa-arvo ja yhdenvertaisuus ohjaavat koko koulutuspolitiikkaa varhaiskasvatuksesta alkaen. Kansalliset varhaiskasvatussuunnitelmien sekä opetus-suunnitelmien perusteet sisältävät arvopohjan, joihin kuuluvat tasa-arvo, yhdenvertaisuus, ihmisoikeuksien kunnioitus ja kestävä kehitys. Koulujen ja muiden oppilaitosten rooli tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyössä korostui myös tiedonannon kuulemiskierroksella. Lausunnoissa nousi esiin, että yhdenvertaisuusteemoista tulisi opettaa ja puhua perusasteelta alkaen läpi koko kouluajan. Kouluissa tehtävän väestösuhdetyön merkitystä alleviivasi valtakunnallisen Etnon raportti nuorten dialogeista, jossa suositeltiin mm. kouluille, että niiden tulisi aktiivisesti luoda mahdollisuuksia eri taustaisten nuorten vuorovaikutukselle.¹⁴

Tasa-arvolaissa ja yhdenvertaisuuslaissa säädetään velvollisuudesta edistää sukupuolten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta, ehkäistä häirintää ja tehdä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat varhaiskasvatuksesta korkeakoulutukseen.

14 <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/165318>

Opetus- ja kulttuuriministeriön asettama valtakunnallinen Opettajankoulutusfoorumi on edistänyt vuonna 2022 julkaistun Opettajankoulutuksen kehittämissuunnitelman toimeenpanoa. Kehittämissuunnitelman tavoitteena on vastata opettajankoulutuksen uusiin tarpeisiin 2020-luvun toimintaympäristössä ja siinä on huomioitu mm. yhdenvertaisuuteen ja tasa-arvoon liittyviä haasteita. Opettajankoulutusfoorumi jatkaa toimintaansa vuosina 2024–2027.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on ohjeistanut korkeakouluja laatimaan omat saavutettavuussuunnitelmansa korkeakoulutuksen saavutettavuussuunnitelman (Kohti saavutettavampaa korkeakoulutusta ja korkeakoulua)¹⁵ yhteisten suuntaviivojen pohjalta vuoden 2022 aikana. Jatkossa korkeakoulujen saavutettavuussuunnitelmien tavoitteiden toteutumista seurataan osana korkeakoulujen ja opetus- ja kulttuuriministeriön välistä ohjausprosessia.

Monet tutkimukset ovat antaneet viime vuosina viitteitä siitä, että yhdenvertaisuuteen liittyvästä lainsäädännöstä ja ohjeistuksista huolimatta kasvatuksen ja koulutuksen rakenteissa esiintyy paikoin syrjintää ja rasismia, mikä heijastuu koulupolun ja ammatinvalinnan kautta myös muuhun elämään. Eriarvoistumista ilmentää esimerkiksi se, että vuonna 2019 julkaistussa kansainvälisessä PISA-vertailussa maahanmuuttajien ja valtaväestön PISA-tulosten ero on Suomessa OECD-maiden suurin.¹⁶ Tulokset ovat huolestuttavat yhdenvertaisten mahdollisuuksien toteutumisen näkökulmasta. Viime vuosina on keskusteltu runsaasti siitä, että maahanmuuttajaoppilaita on ohjattu Suomi toisena kielenä -opetukseen riippumatta siitä, ovatko oppilaat syntyneet Suomessa tai oppineet suomen kielen jo varhaislapsuudessa. Opetushallitus on käynnistänyt runsaasti toimia tähän puuttumiseksi, mm. selvittänyt ongelman laajuutta ja järjestänyt aiheesta täydennyskoulutusta.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun tekemä selvitykseen vastanneet afrikkalaistaustaiset suomalaiset kertoivat, että syrjintää esiintyy ja sitä joudutaan kohtaamaan kaikilla koulutusasteilla varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja aina korkeakouluun asti. Lähes kolmasosa koulutuksessa syrjintää kokeneista vastaajista oli kokenut syrjintää jo ennen kouluikää varhaiskasvatuksessa.¹⁷

15 <https://okm.fi/julkaisu?pubid=URN:ISBN:978-952-263-838->

16 Esiselvitys rakenteellisesta syrjinnästä : Syrjinnän tunnistaminen ja seuraaminen yhteiskunnan eri osa-alueilla, OM, 2023, <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/165023>

17 *Selvitys afrikkalaistaustaisten henkilöiden kokemasta syrjinnästä*, yhdenvertaisuusvaltuutettu, 2020

Taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitea suositti Suomelle vuonna 2021, että koulujen opetussuunnitelmiin tulisi sisällyttää yhdenvertaisuuden edistäminen. Lisäksi tulisi kouluttaa opetushenkilöstöä yhdenvertaisuudesta ja tasa-arvosta, panna täytäntöön toimenpideohjelma kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän ehkäisemiseksi varhaiskasvatuksessa, kouluissa ja oppilaitoksissa, sekä turvata kaikkien lasten oikeus inklusiiviseen opetukseen. Tuoreen Eurobarometrin¹⁸ suomalaista vastaajista 94 % piti tärkeänä, että koulujen oppituntien ja oppimateriaalien sisältää tietoa rasismista.

Yhdenvertainen Suomi -toimintaohjelmasta tehdyssä arvioinnissa todettiin, että konkreettisten tavoitteiden ja toimenpiteiden tunnistaminen voi edellyttää syventymistä rajatumpaan määrään elämäalueita. Siten vaikuttamiskanavia ja toimenpiteitä voidaan suunnitella kaikki hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan tasot leikkaavina kokonaisuuksina. Tämän suosituksen toimeenpanemiseksi toimenpideohjelman puitteissa toteutetaan kyseisenlainen kokonaisvaltainen kehittämisohjelma koulutuksen ja opetuksen alalla.

5.1 Teeman läpileikkaavat toimenpiteet

Uusilla avauksilla vauhtia yhdenvertaisuuden toteutumiseen

Suunnitellaan ja toteutetaan koko koulutusjärjestelmän kattava tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden kehittämisohjelma. Kehittämisohjelman tavoitteena on tukea ja seurata lakisääteisten tasa-arvo- ja yhdenvertaisuus-suunnitelmien laatimista ja parantaa niiden vaikuttavuutta tasa-arvon yhdenvertaisuuden edistämisen välineenä. (OKM, 2024–2027)

Erytistoimet nuorten yhdenvertaisuuden parantamiseksi

Vahvistetaan nuorisoalan yhdenvertaisuusosaamista osana valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelman ja osaamiskeskusten toimeenpanoa. (OKM, 2024–2027)

18 [Discrimination in the European Union – joulukuu 2023 – Eurobarometer survey \(europa.eu\)](https://europa.eu)

Toteutetaan selvitys varhaiskasvatuksen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelmien tueksi ja tietopohjan kartuttamiseksi. (VNK, OKM, STM/Lapsistrategia, 2024–2025)

Kehitetään harrastamisen Suomen mallin -kehittämishankkeiden kautta harrastusten ohjaajien ja valmentajien pedagogista osaamista mm. yhdenvertaisuudessa ja syrjimättömyydessä. Lisäksi rahoitettavien hankkeiden kautta edistetään lasten ja nuorten yhdenvertaisia harrastamismahdollisuuksia. (OKM/järjestöt/kunnat/Taideyliopisto, 2024–2027)

5.2 Yhdenvertaisuuden, syrjimättömyyden ja tasa-arvon sekä ihmisoikeuksien toteutuminen liikunnan, urheilun ja nuorisotyön alalla

Liikuntaa edistävilta järjestöiltä on edellytetty valtionavustushaussa ajantasaisia tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmia ja niiden toimeenpanon seuranta. Vuodesta 2021 alkaen vastuullisuuskokonaisuus on laajentunut ja sen painoarvo avustusten määrän harkinnassa kasvanut. Vuoden 2024 aikana OKM tarkentaa liikuntaa edistävien järjestöjen valtionavustamisen vastuullisuuskriteereitä (yhtenä sukupuolten tasa-arvo- ja yhdenvertaisuus), arvioi järjestöjen vastuullisuustoimia ja jatkaa arvioinnin huomiointia valtionavustusten määrän harkinnassa. Opetus- ja kulttuuriministeriö tukee myös liikunta-alan yhdenvertaisuushankkeita, ml. rasismivastaista toimintaa sekä alan tutkimusta.

Myös nuorisolaki edellyttää valtionavustusta saavilta organisaatioilta tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden suunnitelmallista edistämistä. Nuorisojärjestöjen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnittelusta julkaistiin raportti vuonna 2022. Sen mukaan useimmilla järjestöillä suunnitelma on tehty ja se on vaikuttanut toimintaan. Yhdenvertaisuuden edistämisen vaatimukset ja veloitteet koetaan kuitenkin epäselviksi. Toimijat ovat myös epätietoisia siitä, mistä työhön saisi tukea.

Toimenpideohjelman toimet:

- Tarkennetaan liikuntaa edistävien järjestöjen valtionavustamisen vastuullisuuskriteereitä (yhtenä sukupuolten tasa-arvo- ja yhdenvertaisuus), arvioidaan järjestöjen vastuullisuustoiminta ja jatketaan arvioinnin huomiointia valtionavustusten määrän harkinnassa (15 %). (OKM, 2024 arviointi, 2024–2027 määrän harkinta)
- Vakiinnutetaan ja laajennetaan Et ole yksin -toiminta (hallitusohjelman ja valtioneuvoston tiedonannon 2/2023 mukaisesti). (OKM, 2024–2027)
- Jatketaan nuorisolan yhdenvertaisuuden edistämistä nuorisolain tavoitteiden mukaisesti. (OKM, 2024–2027)

5.3 Yhdenvertaisuus ja moninaisuus taiteen ja kulttuurin sekä vapaa-ajan toiminnassa

Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategian 2025 mukaisesti Kulttuuripolitiikka, maahanmuuttajat ja kulttuurisen moninaisuuden edistäminen -työryhmä on valmistellut linjauksia ja toimenpide-ehdotuksia liittyen moninaisuuden, suunnitelmallisen yhdenvertaisuuden ja osallisuuden lisäämiseen taiteen ja kulttuurin toimialalla. Opetus- ja kulttuuriministeriön vuonna 2023 julkaistuun toimenpideohjelmaan on koottu kuusi toimenpidekokonaisuutta, joiden avulla edistetään kulttuurista moninaisuutta, yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa kulttuuripolitiikassa, hallinnonalan virastoissa, kansallisissa taidelaitoksissa sekä yhteistyössä kulttuurialan yhteisöjen kanssa. Opetus- ja kulttuuriministeriö edellyttää valtionavustushaussa, että taiteen ja kulttuurin yhteisöt ottavat toiminnassaan huomioon tasa-arvolain ja yhdenvertaisuuslain. Vuodesta 2025 hakijoilta edellytetään vastuullisuussuunnitelmaa, jonka tulee pitää sisällään myös tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta edistäviä toimia yhteisön toimialalla.

Kulttuurisen moninaisuuden ja yhdenvertaisuustyön edistämistoimia tukee vahvasti viimeaikaiset selvitykset, joiden mukaan vähemmistöryhmiin kuuluvat taiteen ja kulttuurin toimijat ovat kokeneet työssään epäasiallista kohtelua, rasismia ja syrjintää. (Ulkomaalaistaustaiset taiteilijat Suomessa, Moninaisuusraportti, Cupore, 2023, Näyttelijäliiton selvitys rasismista ja syrjinnästä, 2022, Avaus: Ulkomaalais-syntyisten taide- ja kulttuurialan ammattilaisten asema Suomessa, Cupore, 2020,)

Toimenpideohjelman toimet:

- Jatketaan taiteen ja kulttuurin alan eettisen ohjeistuksen toimeenpanoa ja kehittämistä. (OKM, järjestöt, 2024–2027)
- Sovitaan kulttuurisen moninaisuuden ja yhdenvertaisuuden painopisteistä, käytännön toimenpiteistä ja niiden seurannasta tulossopimuskaudella 2024–2027. (OKM, virastot)
- Kehitetään vastuullista toimintaa tukevia kriteerejä, joilla edistetään ja seurataan hyvän hallinnon, tasa-arvon, yhdenvertaisuuden ja kulttuurisen moninaisuuden sekä kestävän kehityksen toteutumista yhteisöjen toiminnassa osana valtionavustustoimintaa. (OKM, järjestöt, 2024–2027)
- Toteutetaan arvio kulttuurisen moninaisuuden ja rasisminvastaisen toiminnan valtionavustusten vaikuttavuudesta. (OKM, Taike, 2024–2025)
- Hyödynnetään kulttuurista moninaisuutta ja kestävää kehitystä edistävän dialogikortti-työkalun tarjoamat mahdollisuudet edistää yhdenvertaisuutta koulutustilaisuuksissa sekä käytännön työelämän kehittämisessä. (OKM, Taike, järjestöt, 2024–2027)
- Toteutetaan kansallisen luonnon virkistyskäytön strategian mukaiset toimenpiteet, jotka mahdollistavat lähiluonnossa liikkumisen yhdenvertaisesti ja esteettömästi kaikille. (YM, STM, OKM, Metsähallitus, 2023–2030)

6 Työelämän yhdenvertaisuus ja syrjimättömyys

Työelämään pääsillä on hyvin keskeinen rooli yksilön yhteiskunnallisen aseman ja osallisuuden rakentumisessa. Ulkomaalaistaustaisten työllisyysasteen ero verrattuna suomalaistaustaiseen väestöön on kaventunut, mutta eroa Suomessa syntyneiden työllisyysasteeseen oli vuonna 2022 edelleen miehillä 9,3 prosenttiyksikköä ja naisilla 21,6 prosenttiyksikköä.¹⁹ Tiedonannon kuulemiskierroksen lausunnoissa kaivattiinkin panostuksia erityisesti ulkomaalaistaustaisten naisten koulutuksellisten mahdollisuuksien parantamiseen sekä kielitaidon ja yhteiskuntaan osallistumisen kehittämiseen.

Nähtävissä on ollut myös työmarkkinoiden segregoitumista siten, että ulkomaalaistaustaiset ovat yliedustettuina matalapalkka-aloilla. Tätä kuvastaa myös E2-tutkimuksen tulos, jonka mukaan arabiankielisistä 53 % ja venäjänkielisistä 45 % katsoi olevansa työhönsä ylikoulutettuja.²⁰ Ulkomaalaisten työntekijöiden asema on suomalaistaustaisia haavoittuvampi, sillä he työskentelevät Tilastokeskuksen tietojen mukaan useammin epätyypillisissä työsuhteissa.²¹

Myös ihmisoikeussopimusten valvontaelimet ovat kannustaneet Suomea toimiin työsyrijintään puuttumiseksi. Esimerkiksi ECRI suositti vuonna 2019, että viranomaiset ryhtyvät voimallisiin toimiin läheisessä yhteistyössä asianomaisten yhteisöjen kanssa afrikkalaisperäisten syrjintäongelmaan puuttumiseksi ja sen torjumiseksi sekä asunto- että työmarkkinoilla. Naisten oikeuksien komitea CEDAW taas suositti vuonna 2022, että Suomen tulisi parantaa maahanmuuttajanaisten osallistumista poliittiseen ja julkiseen elämään, sekä pääsyä hyvin palkattuihin töihin.

19 Kotoutumisen kokonaiskatsaus, TEM, 2024 https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/165441/TEM_oppaat_1_2024_Kotoutumisen_kokonaiskatsaus_2023.pdf?sequence=1&isAllowed=y

20 How different are we? Survey on identities, values and attitudes among the Finnish majority population and the largest ethno-linguistic minorities. 2020 <https://www.e2.fi/media/julkaisut-ja-alustukset/identiteetti-tutkimus/how-different-are-we.pdf>

21 Syrjintä Suomessa 2020–2023, OM, 2024

Kotoutumislain kokonaisuudistus astuu voimaan vuoden 2025 alussa. Uudistuksen tavoitteena on vahvistaa maahanmuuttajien työllisyyttä, kielitaitoa ja osallisuutta, selkeyttää eri toimijoiden vastuita, huomioida viranomaistehtävien siirtoja, vahvistaa monialaista yhteistyötä sekä vahvistaa työvoiman ulkopuolella olevien maahanmuuttajien kotoutumista.

Tiedonannossa linjattiin siitä, että pääministerin johdolla ryhdytään käymään vuosittaisia yhteiskunnallisia pyöreän pöydän keskusteluja yhdenvertaisuudesta ja syrjimättömyydestä. Pääministeri Orpon ensimmäinen pyöreän pöydän (18.3.2024) keskustelun teemana oli työelämän rasismiin ja syrjintään puuttuminen, ja siihen osallistui 40 keskeistä työmarkkinoiden, koulutuksen ja kansalaisyhteiskunnan toimijaa. Pyöreätä pöytää edelsi kolme työpajaa, jotka tuottivat toimenpideehdotuksia pyöreän pöydän keskusteluihin. Pääministerin johdolla käydyn keskustelun pohjalta saatiin jatkotyöstettäväksi ja selvitettäväksi seuraavat toimet hyvän ja yhdenvertaisen työelämän edistämiseksi:

1. Työnantajille kehitetään kannustimia rekrytoida eritaustaisia ihmisiä.
2. Maahanmuuttajayrittäjien neuvontaa vahvistetaan muun muassa hallinnosta selviämisen suhteen.
3. Opiskelijoiden, erityisesti korkeakouluopiskelijoiden, verkostoitumista ja esimerkiksi työharjoittelua edesautetaan muun muassa opiskelijajärjestöjen kannustimilla.
4. Suomelle pitää laatia pitovoimastrategia, jonka avulla tuetaan koulutettujen asiantuntijoiden jäämistä maahan.
5. Yhdenvertaisuussuunnittelun helpottaminen: ei lisää velvoitteita, vaan kädenojennuksia esimerkiksi tarjoamalla maksutta materiaaleja, joita eri tahoilla jo on.

6.1 Teeman läpileikkaavat toimenpiteet

Uusilla avauksilla vauhtia yhdenvertaisuuden toteutumiseen

Maahanmuuttajanaisten työmarkkinoille siirtymistä edistetään hallitusohjelman mukaisesti maahanmuuttajaäitien kotoutumiseen ja työllistymiseen osoitetulla viiden miljoonan euron lisäyksellä vuoden 2025 alusta lukien. (TEM, 2025 alkaen)

Toteutetaan/rahoitetaan alueellinen pilottihanke, jonka avulla tuetaan korkeasti koulutettujen maahanmuuttajien pääsyä työharjoitteluihin, osaamistaan vastaaviin tehtäviin sekä yleistä urakehitystä. Hankkeen toteuttajina voivat olla esim. työllisyysviranomaiset, korkeakoulu tai/ja järjestötoimija. (TEM, OKM, 2025–2026)

Osana TE-toimistoista kunnille siirtyville asiantuntijoille toteutettavaa koulutussarjaa toteutetaan koulutusosio yhdenvertaisuudesta ja monimuotoisuudesta työelämässä. Koulutusosio pitää sisällään sisältöjä mm. syrjimättömyydestä työnvälityksessä, monimuotoisuuden edistämisestä työpaikoilla sekä monikulttuurisuuden huomioimisesta rekrytoinneissa. (TEM, OM, 2024–2025)

6.2 Muut työelämän monimuotoisuutta ja yhdenvertaisuutta edistävät toimet

- Työelämän syrjimättömyyttä, monimuotoisuutta ja yhdenvertaisia mahdollisuuksia edistetään TEM:n asettamassa työryhmässä vaikeassa työmarkkina-asemassa olevien työllistymiseksi ja työelämäosallisuuden lisäämiseksi. Työryhmän tehtävänä on valmistella toimintaohjelma vaikeassa työmarkkina-asemassa olevien ryhmien työelämään osallistumisen lisäämiseksi ja seurata ohjelman toteutusta. (TEM, 2024–2027)
- Jatketaan IMAGO-valmennusta (IMAGO – TE-palvelut) Suomessa toimiville pienille ja keskisuurille yrityksille. Palvelu auttaa yrityksiä parantamaan liiketoimintaansa kehittämällä monimuotoista rekrytointia, monimuotoisen henkilöstön perehdytystä, työnhakijoita kiinnostavaa työnantajamielikuvaa ja sellaista yrityskulttuuria, jossa jokainen työntekijä voi viihtyä ja onnistua työssään. (TEM, 2024–2025)

7 Rasistisen häirinnän ja väkivallan torjunta

Suomessa on valtioneuvoston tasolla pyritty viime vuosina kehittämään uusia ja tehokkaampia tapoja puuttua häirintään, syrjivään ja väkivaltaiseen puheeseen ja rasistiseen väkivaltaan. Työtä on koordinoanut oikeusministeriö, joka on hakenut kehittämistyöhön lisäresursseja EU-komission rahoitusohjelmista. Työn puitteissa on parannettu eri toimijoiden välistä koordinaatiota, yhteistyötä ja tiedonkulkua, tuotettu erillisselvityksiä ja järjestetty koulutuksia. Työn pohjalla on Against Hate -hankkeessa laaditut ja julkaistut toimintasuositukset, joissa on huomioitu eri toimijoiden roolit ja aiemmin toteutetut toimet.²² Tiedonannon toimeenpanon puitteissa tätä työtä jatketaan.

Suomi on saanut useilta ihmisoikeussopimuksia valvovilta elimiltä suosituksia viharikoksiin ja vihapuheeseen puuttumisesta. Suositukset kohdistuvat erityisesti tiedonkeruuseen ja seurantaan, laillisuusvalvojen koulutukseen, uhrien tukipalveluiden kehittämiseen sekä yleisen asenneilmapiirin muuttamiseen, jotta julkinen keskustelu ei osaltaan lietsoisi vihaa vähemmistöryhmiä kohtaan.

ECRI suositti maaraportissaan vuonna 2019 Suomelle, että viranomaiset vahvistavat vihapuheen vastaista reagointiaan perustamalla eri viranomaistahojen välisen työryhmän laatimaan kokonaisvaltaisen strategian rasistisen ja homo-/transfobisen vihapuheen muodostamaan ongelmaan puuttumiseksi tehokkaalla tavalla. Ryhmään tulisi kuulua asianomaisia viranomaisia sekä tasa-arvoelimiä, kansalaisjärjestöjä ja mahdollisuuksien mukaan joukkoviestinten edustajia. Myös hallitusohjelma sisältää tavoitteen vahvistaa hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa.

22 [Against hate -hankkeen suosituksia viharikosten ja vihapuheen vastaiseen työhön](#), OM, 2019

7.1 Teeman läpileikkaavat toimenpiteet

Uusilla avauksilla vauhtia yhdenvertaisuuden toteutumiseen

Lisätään uskonnollisiin vähemmistöihin kuuluvien ihmisten tietoisuutta syrjintään ja häirintään liittyvistä oikeussuojakeinoista. (OM, OKM, SM, 2024–2025)

Asetetaan hyvän keskustelukulttuurin koordinaatioverkosto. (OM, SM, LVM, OKM, Traficom, Poha, Polamk, Tivi, 2024–2027)

7.2 Antisemitismin torjuntaan liittyvät toimet Suomessa

Ihmisoikeuskeskuksen ja oikeusministeriön keväällä 2024 julkaiseman Kokemuksia ja näkemyksiä antisemitismistä Suomessa – Selvitys juutalaisiin kohdistuvasta syrjinnästä ja viharikollisuudesta -tutkimusraportin mukaan valtaosa itsensä juutalaisiksi määrittelevistä kokee antisemitismin eli juutalaisvastaisuuden lisääntyneen Suomessa viime vuosien aikana. Suurimpina ongelmina selvityksen mukaan koetaan internetissä ja sosiaalisessa mediassa sekä mediassa ja poliittisessa elämässä ilmenevä antisemitismi.²³ Israelin ja terroristijärjestö Hamasin välillä alkanut konflikti on kärjistänyt ilmapiiriä myös Lähi-idän ulkopuolella. Osana tätä kärjistymistä on havaittu myös antisemitismin nousua, myös Suomessa. Tiedonannon puitteissa pyritään edistämään eri ryhmien, ml. vähemmistöryhmien ja eri uskonnollisten ryhmien välisiä hyviä suhteita väestösuhde- ja kotoutumispoliittikalla.

Suomi on hyväksynyt IHRA:n (International Holocaust Remembrance Alliance) antisemitismimääritelmän, jonka mukaan:

Antisemitismi on tietty juutalaisia koskeva näkemys, joka voi ilmetä vihana juutalaisia kohtaan. Antisemitismin retoriset ja fyysiset ilmentymät on suunnattu juutalaisiin tai muihin kuin juutalaisiin henkilöihin ja/tai heidän omaisuuteensa, juutalaisyhteisön instituutioihin ja uskonnollisiin tiloihin.²⁴

23 <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/uutiset/antisemitismiselvitys/>

24 <https://holocaustremembrance.com/resources/kansainvalisen-holokaustin-muistoa-kunnioittavan-liiton-mallimaaritelma-antisemitismille>

Euroopan unionin komissio suosittaa jäsenvaltioille erillisen antisemitismin vastaisen toimintaohjelman laatimista. Suomessa valtioneuvoston antisemitismin torjuntaan tähtäävät toimet on sisällytetty tähän toimenpideohjelmaan. Antisemitismin vastaista työtä valtioneuvostossa koordinoi oikeusministeriö. Työn edistämisen kannalta tärkeä työkalu on valtioneuvoston antisemitismiverkosto, jonka tarkoituksena on edistää aiheeseen liittyvää yhteistyötä ja tiedonvaihtoa. Myös Yhdenvertainen Suomi -toimintaohjelmasta tehdyssä arvioinnissa suositettiin, että antisemitismia purkavat toimenpiteet olisivat jatkossa hyvä ottaa vahvemmin mukaan rasisminvastaisiin toimintaohjelmiin.

Toimenpideohjelman toimet:

- Vainojen uhrien muistopäivän nimi on muutettu kansainvälisen käytännön mukaisesti holokaustin uhrien muistopäiväksi. (VNK:n päätös 25.1.2024)
- Selvennetään holokaustin kiellon kriminalisointi rikoslaissa. (OM, 2024–2026)
- Toteutetaan oikeudellinen selvitys natsismin ja kommunismin symbolien käyttämisen kriminalisoinnista. (OM, 2024–2025)
- Myönnetään valtionavustuksia Suomen juutalaisten seurakuntien turvallisuuden edistämiseksi (400 000 euroa/vuosi). (VNK, 2024–2027)
- Torjutaan antisemitistisiä asenteita eri politiikanalueiden keinoin, kuten koulutus, kotouttaminen, turvallisuus jne. (kaikki ministeriöt, 2025–2027)
- Yhteistyössä Suomen IHRA-valtuuskunnan kanssa etsitään keinoja lisätä keskeisten viranomaisten tietoisuutta IHRA:n antisemitismimääritelmästä. (OM, UM, VNK, 2024–2025)

7.3 Muslimeihin, romaneihin ja muihin etnisiin ja uskonnollisiin vähemmistöihin kohdistuvan rasistisen häirinnän ja väkivallan vastaiset toimet

Ohjelmaluonnoksesta saaduissa lausunnoissa nostettiin esiin erityisesti muslimit ja romanit ryhminä, jotka kohtaavat paljon kielteisiä asenteita, rasistista häirintää ja väkivaltaa. Lausunnoissa toivottiin näiden ryhmien vahvempaa huomioimista toimenpideohjelmassa. Useat tutkimukset antavatkin viitteitä siihen, että rasistiselle

häirinnälle ja väkivallalle altistuvat erityisen herkästi vähemmistöt, jotka erottuvat kantasuomalaisesta väestöstä esimerkiksi ihonvärinsä, tai kulttuurisen tai uskonnollisen pukeutumisensa vuoksi.²⁵

Yhdenvertaisuusvaltuutettu toteutti selvityksen afrikkalaistaustaisten kokemuksista yhdenvertaisuuden toteutumisesta. Selvityksen vastaajista valtaosa joutuu kohtaamaan syrjintää kuukausittain, viikoittain tai jopa päivittäin. Rasistista syrjintää ja häirintää kohdataan selvityksen mukaan erityisesti julkisissa kaupunkitiloissa, työelämässä tai sinne hakeutuessa sekä koulutuksessa. Vastaajien ensimmäiset syrjintäkokemukset ovat tapahtuneet jo alle kouluikäisenä varhaiskasvatuksessa tai peruskoulun ensimmäisillä luokilla.²⁶

EU:n komission julkaisema Eurobarometri-kysely tuottaa tietoa säännöllisesti eri aiheista, ja syrjinnän osalta noin neljän vuoden välein. Romaneihin ja muslimeihin kohdistuvat kielteiset asenteet ovat nousseet kärkeen viimeisimpien barometrien monissa vastauksissa. Oikeusministeriö julkaisi vuonna 2021 tekoölyavusteisen selvityksen verkkovihapuheen ilmenemisestä²⁷. Selvityksessä kerätyn aineiston yleisin yksittäinen sana on muslimi. Se esiintyi 26 %:ssa kaikista tekoölyn vihapuheeksi tunnistamista teksteistä. Myös poliisin tietoon tulleista uskontoon liittyvistä viharikoksista eniten tapauksia liittyy islamiin. Suurin osa tapauksista oli luonteeltaan sanallisia loukkauksia, uhkauksia ja häirintää.

Lapsiasiavaltuutetun 2023 julkaisema selvitys²⁸ osana kansallista lapsistrategiaa kartoitti 11–17-vuotiaiden romanilasten ja -nuorten kokemuksia hyvinvoinnista, syrjintä yhtenä teemana. Selvityksen aineistosta käy ilmi rasismien ja syrjinnän arkipäiväisyys. Kyselyyn osallistuneista romanilapsista syrjintätilanteita oli kohdannut vähintään silloin tällöin 57 prosenttia. Oikeusministeriön julkaisemaan vihapuhetta ja häirintää koskevaan selvitykseen osallistuneista romaneista yli puolet oli kokenut vihapuhetta tai häirintää vähintään kerran kuussa. Kokemukset jakautuivat tasaisesti yhdestä kerrasta päivittäiseen kokemukseen.²⁹

25 Esim. EU:n perusoikeusvirasto FRA:n raportti [Being Black in the EU – Experiences of people of African descent](#), 2023 ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen toteuttama [MoniSuomi-tutkimus](#), 2023

26 <https://yhdenvertaisuusvaltuutettu.fi/-/yhdenvertaisuusvaltuutetun-selvitys-afrikkalais-taustaisille-suomalaisille-rasismi-ja-syrjinta-ovat-arkipaivaa>

27 <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163022>

28 <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164574>

29 <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164248>

Toimenpideohjelman toimet:

- Käynnistetään ministeriöiden välinen uskontoasioiden verkosto, jonka tarkoituksena on tiedonvaihto ja koordinaatio uskonnolliseen yhdenvertaisuuteen ja uskonnonvapauteen liittyen. (OKM, VNK, muut ministeriöt, 2024–2027)
- Tehdään aktiivista yhteistyötä ESR+ -rahoitteisen THL:n koordinoiman Aktiivinen toimijuus -hankkeen kanssa, jonka tavoitteena on edistää romaniväestön yhdenvertaisuutta ja osallisuutta. Yhteistyöllä pyritään tukemaan erityisesti hankkeen tulosten levittämistä.

Toteutetaan paikallistason kehittämisohjelma etnisiin ja uskonnollisiin vähemmistöihin kohdistuvan rasmin torjumiseksi ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi.

- Toteutetaan pilottihanke paikallistason rasmin vastaisten neuvontapalveluiden kehittämisestä yhteistyössä kuntien ja kansalaisjärjestöjen kanssa. (VNK, ministeriöt, 2024–2027)
- Tuetaan Kuutoskaupunkien verkostoitumista ja osaamista yhdenvertaisuusasioissa, sekä levitetään verkostoyhteistyössä tunnistettuja oppeja laajemmalle kuntakentälle (kansallinen seminaari, viestintä). (Kuntaliitto, VM, 2025–2026)
- Tuetaan paikallisen tason uskonnollista yhdenvertaisuutta, uskonnonvapautta sekä uskontojen välistä vuoropuhelua. (VNK, OKM, 2026)

8 Valtioneuvoston ja hallinnon omat toimet

Yhdenvertaisuuslaki asettaa kaikille viranomaisille vahvan velvoitteen edistää yhdenvertaisuutta sekä toiminnassaan että henkilöstöpolitiikassaan. Edistämisen tulee perustua yhdenvertaisuustilanteen arviointiin ja toimet tulee koota suunnitelmaksi, jota seurataan ja päivitetään.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu valvoo yhdenvertaisuuslaissa määriteltyjen edistämismuutosten noudattamista. Valtuutetun toteuttaman seurannan perusteella valtionhallinnon tasolla yhdenvertaisuussuunnittelussa on edelleen merkittäviä puutteita. Viranomaisista 65 % oli laatinut toiminnallisen yhdenvertaisuussuunnitelman. Viranomaisista, jotka ilmoittivat laatineensa toiminnallisen yhdenvertaisuussuunnitelman, 68 % kertoi suunnitelman perustuneen toiminnan vaikutusten arviointiin. Viranomaiset olivat harvoin sisällyttäneet kattavasti eri syrjäntäperusteita lähtötilanteen arviointiin. Keskeinen laadullinen puute koski myös vaikutusten arvioinnissa käytettyjä menetelmiä, jotka hyvin harvoin käsittivät ihmisoikeusraporttien havaintojen tai suositusten hyödyntämistä (7 %) tai sellaisten syrjinnän vaarassa olevien henkilöryhmien kuulemista, joihin viranomaisen toiminta kohdistuu (9 %). Säännöllisesti henkilöstöään yhdenvertaisuusasioista koulutti vain 30 % virastoista. Virastoista 38 % ei ollut kouluttanut henkilöstöään yhdenvertaisuuskysymyksistä lainkaan. Johtotehtävissä olevien henkilöiden kouluttaminen yhdenvertaisuudesta oli virastoissa tätäkin harvinaisempaa.³⁰

Samansuuntaisia haasteita on todettu muidenkin toimijoiden tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelussa. Runsaasti toimenpiteitä on toteutettu niin valtakunnallisella kuin alue- ja paikallistasollakin edistämismuutosten laadukkaamman toimeenpanon tueksi. Näiden toimenpiteiden vaikuttavuudesta ei kuitenkaan ole tutkimustietoa.

30 Lähde: yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto, kevät 2024.

8.1 Teeman läpileikkaavat toimenpiteet

Uusilla avauksilla vauhtia yhdenvertaisuuden toteutumiseen

Käsitellään kansainvälisten ihmisoikeusvalvontaelinten Suomelle antamat ratkaisut, päätelmät ja suositukset vuosittain, vuonna 2024 konseptin kehittäminen ja ensimmäinen kierros. Jatkossa käsittely ja siihen liittyvä viestintä vuosittain. (VNK, UM, 2024–2026)

Laaditaan koulutussuunnitelma erilaisista koulutuskokonaisuuksista poliittiselle johdolle ja virkamiesjohdolle, ja järjestetään koulutukset suunnitelman mukaisesti vuosittain vuodesta 2025 alkaen. (VNK, STM, OM, VM, 2024–2027)

Järjestetään valtion henkilöstöjohdolle ja -asiantuntijoille koulutusta monimuotoisuudesta ja anonyymistä rekrytoinnista. (VM, VNK, 2024)

Tuotetaan koulutus- ja taustamateriaali kansainvälisissä ja EU-asioissa toimivien virkahenkilöiden käyttöön Suomen ihmisoikeuspoliittisesta linjasta, ja viestitään siitä sisäisen viestinnän keinoin. (VNK, STM, OM, UM, 2024–2026)

8.2 Ministeriöiden tulohaus väylänä edistää hallinnonalojen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyötä

Tulohausuksen yleinen kehittämisvastuu valtionhallinnossa kuuluu valtiovarainministeriölle. Valtiovarainministeriön koordinoimassa tulohaus- ja virastorakenneverkostossa sovitaan ministeriöiden kesken yhteisistä poikkileikkaavista tavoitteista. Yhdenvertaisuus on tunnistettu yhdeksi poikkileikkaavaksi teemaksi valtion virastojen tulohausuksen kehittämisessä ja oikeusministeriö tuotti vuonna 2023 tähän liittyvän tukimateriaalin.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on kehittänyt työkalun, jonka avulla ministeriöt saavat tietoa yhdenvertaisuussuunnittelun toteutumisesta sekä tuen tarpeesta oman hallinnonalansa virastoissa. Työkalun kehittämisprosessin aikana ministeriöiltä kysyttiin, millaista tukea ne tarvitsevat tulohausroolissaan. Vastausten perusteella tarvetta on muun muassa tiedolle tiedonkeruun hyvistä käytännöistä ja tuelle yhdenvertaisuuteen liittyvien kysymysten tunnistamisessa sekä yhdenvertaisuusvaikutusten arvioinnin suorittamisessa.

Toimenpideohjelman toimet:

- Ministeriöt huomioivat vuoden 2024 aikana käytävissä tulosneuvotteluissa sekä muussa tulosohtausprosessin puitteissa virastojensa kanssa tapahtuvassa yhteydenpidossa hallituksen yhdenvertaisuustiedonannon sekä valtion henkilöstöstrategian 2030 yhdenvertaisuutta koskevat sisällöt. (VM, VNK, 2024)
- Yhdenvertaisuuden edistämistä ministeriöiden tulosohtauksessa tuetaan ja yhtenäistetään esittelemällä oikeusministeriön vuonna 2023 laatimaa tukimateriaalia sekä hallinnonalakohtaisia ohtauskäytäntöjä ministeriöiden tulosohtajien verkostossa. Tulosohtauksen kehittämisen yhteydessä seurataan toimenpiteiden vaikuttavuutta. (VM, VNK, 2024–2025)
- Tehostetaan olemassa olevien yhdenvertaisuuteen ja tasa-arvoon liittyvien verkkokoulutusten hyödyntämistä ministeriöissä ja niiden hallinnaloilla osana tulosohtausta. (VNK, muut ministeriöt, 2024–2027)

8.3 Yhdenvertaiset mahdollisuudet ja monimuotoisuus valtioneuvoston rekrytoinneissa ja työpaikkailmoituksissa

Valtion yhteisen henkilöstöstrategian 2030 yhtenä tavoitteena on uudistaa toimintakulttuuria vastuullisuus, yhteisöllisyys, yhdenvertaisuus, monimuotoisuus ja osallisuus huomioiden.

Virantäyttöä koskevissa ohjeissaan valtiovarainministeriö suosittelee, että viran hakuilmoituksessa toivotaan hakijoiksi eri ikäisiä ja eri sukupuolia olevia henkilöitä sekä kieli-, kulttuuri- tai muihin vähemmistöihin kuuluvia henkilöitä (ns. monimuotoisuuslauseke).

Valtioneuvoston kanslia on tuottanut raportin työnhaussa tapahtuvasta syrjinnästä. Raportissa on tarkasteltu erilaisia keinoja, joita yleisesti on käytetty rekrytointisyrjintään puuttumisen keinoina, kuten anonyymien rekrytoinnin lisääminen, monimuotoisuuslausekkeet, strukturoidut työhaastattelut, työpaikkailmoituksen tekstin esittäminen neutraalissa muodossa, monimuotoisuusjohtamisen kehittäminen

ja yhdenvertaisuussuunnitelmat. Eniten tutkimustietoa on olemassa anonyymistä rekrytoinnista, joskaan tulokset eivät ole aina olleet positiivisia.³¹ Anonyymien rekrytoinnin kokeileminen voi kuitenkin auttaa HR-asiantuntijoita ja esihenkilöitä rekrytointiprosessien tarkastelussa ja mahdollisten omien ennakoasenteiden tunnistamisessa.

Valtion uudessa rekrytointijärjestelmässä virastoilla on mahdollisuus toteuttaa rekrytointi anonyymisti siten, että hakemusten käsittely tapahtuu täysin ilman henkilön tunnistetietoja.

Valtiovarainministeriö on tuottanut yhdessä henkilöstöjohdon foorumin monimuotoisuustyöryhmän kanssa monimuotoisuutta koskevan tukimateriaalin virastojen ja laitosten monimuotoisuustyön tueksi.

Toimenpideohjelman toimet:

- Käynnistetään uudelleen valtion henkilöstöjohdon foorumin monimuotoisuustyöryhmän työ tukemaan monimuotoisuustyötä ja valtion henkilöstöstrategian toimeenpanoa virastoissa. (VM, 2024)
- Seurataan anonyymien rekrytoinnin käyttöönottoa valtion yhteisessä rekrytointijärjestelmässä. Kannustetaan kaikkia ministeriöitä testaamaan anonyymia rekrytointia. (VM, VNK, 2024–2025)

31 https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163080/VNTEAS_2021_27.pdf

9 Toimenpideohjelman seuranta ja arviointi

Toimenpideohjelmaa toimeenpannaan valtioneuvoston kanslian johdolla yhdessä muiden ministeriöiden ja viranomaisten kanssa. Työtä seuraa valtioneuvoston poikkihallinnollinen hankeryhmä. Työn etenemistä ja toimenpiteiden vaikuttavuutta arvioidaan hallituksen puoliväliriihessä vuonna 2025, jolloin voidaan tarvittaessa ottaa käyttöön uusia toimia. Puoliväliriihtä varten laaditaan väliraportti, johon kootaan tietoa toimeenpanon toteutumisesta siihen mennessä, sekä mahdollisesti esiin nousseita kehittämistarpeita.

Eriytyinen painopiste ohjelman seurannassa ja arvioinnissa on toimenpideohjelman vaikuttavuus, mikä huomioidaan sidosryhmäkyselyissä ja muissa arviointiin liittyvissä toimenpiteissä. Toimenpiteiden toteutumisesta kerätään arviointia varten sekä laadullista että määrällistä tietoa.

Sidosryhmien näkemyksiä toimenpideohjelman etenemisestä ja toimenpiteiden onnistumisesta ja vaikuttavuudesta kerätään kutsumalla asiantuntijoita hankeryhmän kokouksiin, kertomalla erilaisissa aiheen kannalta keskeisissä verkostoissa ja työryhmissä työn etenemisestä ja järjestämällä erillisiä sidosryhmätilaisuuksia. Erityisesti 4.2. -kappaleessa mainittu vuosittainen järjestöfoorumi palvelee toimenpideohjelman arviointia, ja antaa yhdenvertaisuutta edistäville järjestöille mahdollisuuden antaa palautetta sekä vaikuttaa toimeenpanon suuntaan.

VALTIONEUVOSTO
STATSRÅDET

SNELLMANINKATU 1, HELSINKI
PL 23, 00023 VALTIONEUVOSTO
valtioneuvosto.fi
julkaisut.valtioneuvosto.fi

ISBN pdf: 978-952-383-969-4
ISSN pdf: 2490-0966